

RØDE FANE

Nr. 2-87, Kr. 29,-

Tidsskrift for kommunistisk teori og debatt

FRA SAMEKAMP TIL SAMETING

Klipp & kommentar

MORAL

clarte

«Å bekjempe sjøloppthet og kritisere revisjonismen var kultur-revolusjonens ideologiske grunn. De unge revolusjonære gikk ut og skulle bekjempe klassefienden i seg sjøl hver dag. Men kampen mot en indre klassefiende er en reint terapeutisk oppgave som har svært lite å gjøre med klassekamp. Det er norm-kamp, ikke klassekamp.»

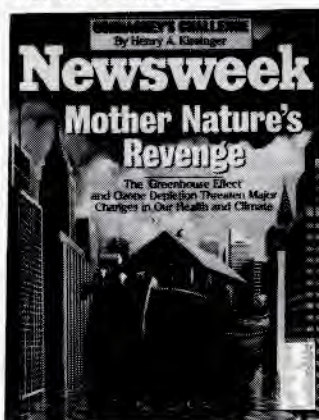
For de som vil lese mer om Niklas Åsanders drøfting av maoisme, puritanisme og moral, anbefales Clarte 4/86 som havna i postkassa et stykke ut i februar. Røde Fane er i godt selskap med andre ord.

DET POSTMODERNE

Nye franske filosofer står på kjøreplanen for Røde Fane denne våren. Her en utvalgt bit fra de påbegynte studier. Opphavsmann er Jean-Francois Lyotard som har orientert seg fra marxisme gjennom freudianisme til en av fransk åtti-talls fremste postmodernister. De store fortellinger, ideen om

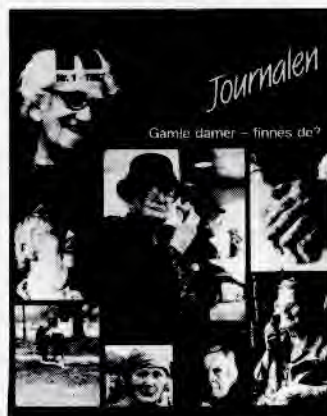
den universelle frigjøring har mista sin legitimitet er et av hans poeng, i ei lita boka som har fått den sympatiske danske tittel: «Det postmoderne forklart for barn». Vi skal spare leserne for lange klipp, men følgende passasje gjorde inntrykk: «Kanskje menneskeheten bare er en meget sofistikert knute, i den generelle interaksjon mellom stråler som konstituerer universet.»

HEVN FRA NATUREN

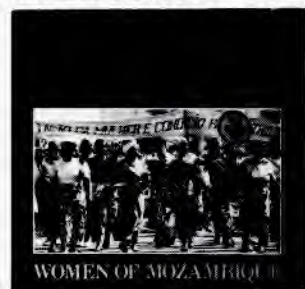
Etter undertittel: «Der-som du ikke liker dagens klima i verden — vent til du opplever neste århundres», gir Newsweek en dramatisk beskrivelse av tilstanden i år 2037. Flodbølgevarsler er satt opp i Paris og Philadelphia. New Yorks gater er under vann og rapporter om hepatitt, herpes og øye-katarr er rapportert i Brasil og India. De gode nyhetene er at Stckholms innbyggere solbader i november og antarktisk turisme blomstrer. Etter denne maleriske innledning drøfter tidsskriftet drivhuseffekten og etterlyser forskning og drastiske tiltak.

GAMLE DAMER

Det er trass som gjør at jeg ikke har gått fra forstanden, sier Else Thams til Kvinnejournalen 1/87. Bladet presenterer den åttiseks-årige humanetiker på Clock hamburgerbar midt blant speilvegger, neonlys og ungdommer. Her har hun spist din daglige soft-ice siden mai og konstaterer mellom bitene at ingenting er mer naturlig enn å være radikal. Artikkelen er et av mange høydepunkt i et nummer spekket med kloke, gamle og stilige damer.

KVINNER I MOSAMBIK

Leda etter prinsippet om mobilisering, organisering og størst mulig enhet i kampen, sammen med en gryende bevissthet blant kvinner i Mosambik, har sentralkomiteen beslutta å danne en kvinneorganisasjon. Dette og mer til kan du lese i en rikt illustrert trykk-

sak som er gitt ut av OMM som kvinneorganisasjonen heter. Etter en historisk introduksjon blir vi tatt med i ulike sider ved kvinners liv gjennom rike-lig av fargeglade fotos. Kvinners plass i frigjøringskampen, i byutvikling, på sjukehus, 8.mars, utdanning og arbeid osv. presenteres delikat i dette heftet på 120 sider. Kvinner er utvilsomt synliggjort, for å holde oss i terminologien.

FUGL ELLER FISK

De store forhåpningene som rädde i Kina og utenlands i 1979 ble avkjølt av USAs endrede økonomiske politikk, skriver Sven Ekberg i «Kommentars» første nummer i 1987. Tidsskriftet har hatt mye stoff om Kina og i dette nummeret finner en også en artikkel av Greg O'Leary som tar opp Kinas utenrikspolitikk under tittelen «Kapitalismens kris oppnådde Folkerepublikkens dorrar». Ekberg avslutter sin artikkel med en drøfting av Hu Yaobangs rolle. Han understreker hvor vanskelig det er å spå om framtidige politiske vinder i Kina. Men klimaet innevarsler at talsmenn for reformer ikke kan se bort fra sterke kritiske røster.

RØDE FANE

INNHold

Klipp og kommentar	s. 2
Innhold	s. 3

LEDER:

Samerettsutvalget — fra skanse til skanse	s. 4
---	------

SAMETINGET:

Sametinget — krona på koloniseringa, av John Gustavsen	s. 6
---	------

En egen samisk stat, intervju med Niilas A. Somby, av Svein Lund	s. 12
---	-------

Sameting — Hjemmestyre, av Hans Husum og Morten Jentoft	s. 16
--	-------

Retten til land og vann, av Hans Husum og Kato Johansen	s. 23
--	-------

REINDRIFT:

Reindrift og statsmakt, av Eva Berg	s. 30
--	-------

Imperialistisk reindriftsavtale, av Per Larsen	s. 31
---	-------

Reindrift — Symbol eller konfliktkilde, av Eva Berg	s. 35
--	-------

MØNSTERPLANEN:

Fornorskinga fortsetter, av Guri Skum og Inger Støreng	s. 38
---	-------

DEBATT:

AKP og Samekampen, av Hans Husum	s. 40
---	-------

KOLONISERINGA BLIR KRONA

John Gustavsen legger fram materiale fra arbeidet i samerettsutvalget, og trekker inn internasjonale erfaringer i en sterk kritisk vurdering av ideene bak et Sameting.

SIDE 6

EIN EIGEN SAMISK STAT

— Eg er redd for at mange ressurssterke samar vil kaste bort kreftene sin på den sandkassa Sametinget vil bli, seier Niilas A. Somby. Han går inn for ein eigen samisk stat og hevdar at reindrifta i stor grad har solgt seg til den norske staten.

SIDE 12

FORNORSKING I SKOLEN

Kan vi snakke om reell likestilling når norske elever har plikt til å lære sitt morsmål, mens samiske bare har rett hvis foreldrene ønsker det, spør Guri Skum og Inger Støreng i drøftinga av mønsterplanen og fornorsking i skolen.

SIDE 40

REINDRIFTA

Eva Berg og Per Larsen tar opp ulike aspekt ved reindrifta. I en innledningsartikkel hevder han at vulgarisering av Darwins teorier tjente som legitimering for imperialismen verden over.

SIDE 28

RØDE FANE

Utgitt av
Arbeidernes kommunistparti
(marxist-leninistene)

Bestill fra:
Røde Fanes distribusjon,
boks 83, Bryn, Oslo 6.

Adresse redaksjonen:
Gøteborggata 8
0566 Oslo 5
Postgiro nr. 2 20 84 78
Telefon: 02 / 384250

Redaktør og ansvarlig utgiver:
Trond Christoffersen
Trykt hos A/S Reprografisk
industri

Nr. 2 — 1987 — 17. årg.
ABONNEMENT: 160 kr pr. år.

ISSN 0332-7892

Denne utgaven av bladet hadde også all tekst på samisk;
se www.akp.no/ml-historie/pdf/rode_fane/1987/

SAMERETTSUTVALGET— FRA SKANSE TIL SKANSE

En gang tidligere har Røde Fane gitt ut temanummer om samiske spørsmål.

Det var i 1977, og siden har mye skjedd. Tilsynelatende er det langt flere samer i Norge idag enn for 10 år siden. De mest undertrykte, samene ved kysten, har begynt å stå fram. Mens en tidligere snakka om en etnisk minoritet, som måtte få lov til å dyrke sin kultur, snakker nå den nordiske samekonferansen om at den samiske nasjonen har rett til å styre seg sjøl.

En stor del av denne utviklinga har sammenheng med kampen mot utbygging av Alaheaju/Guovdageaidnueanu (Alta/Kautokeino-vassdraget). En kamp som ikke greidde å hindre utbygginga, men som løfta samisk politikk i Norge opp på et nytt plan, og som satte verdens søkelys på det prektige Norges behandling av urbefolkninga. Det var de sultestreikende samer på Eidsvolls plass som førte til opprettinga av Samerettsutvalget.

Vi har i dette nummeret lagt vekt på diskusjonene om samerettsutvalgets første innstilling og deres videre arbeid. Sameting er i utgangspunktet et krav fra et folk om å få styre seg sjøl.

I forhold til dette kan SRUs innstilling best karakteriseres som reint lureri. Gi samene hva de har idag, men kall det noe annet. Den «makt» Sametinget er tiltenkt i følge SRU kan oppsummeres på følgende måte.

Tinget kan ta opp samiske saker av alle slag. Det kan sjøl definere hva dette er så lenge det bare er et rådgivende organ for norske myndigheter. Tinget kan sjøl avgjøre hvem de skal gi råd til og kan få rett til å tildele en del midler til kultur og organisasjonsformål. For liksom å understreke den rådgivende karakteren slår utvalget fast at de ikke har kommet med noen regler om hvilken betydning uttalelser fra et samisk sentralorgan bør tillegges. Det er ingen «plikt til å la de samiske interesser slå igjennom i forhold til andre interesser i enhver sak», som om det var noen aktuell problemstilling. To viktige forskjeller kan det bli fra Norsk Sameråd idag. Representanter til Sametinget blir valgt direkte av det samiske folk. Et slikt valg vil forutsette en form for same-mannfall.

Sjøl om et lite mindretall av den samiske befolkning vil la seg registrere til å begynne med kan begge disse tiltak virke organiserende og få betydning på sikt. Svært mye vil avhenge av hvilke folk som blir valgt inn og styrken til den samiske bevegelsen.

Sjøl om utvalget blei oppretta som et resultat av samenes egen kamp, har statens mål vært å kjøre den samiske kampen inn i norske byråkratiske organer, og få et ufarlig Ting som resultat. Derfor har også opplegget vært at Ting-spørsmålet skal avgjøres før hovedspørsmålet, retten til land og vann. Bedre kan det vel ikke demonstreres at konklusjonen alt er gitt, den norske staten har ikke tenkt å gi fra seg en milli meter.

Moderne, sivilisert, kolonipolitikk er mere indirekte enn tidligere. Velferdstiltak og økonomi brukes aktivt i assimileringssøymed. Den erfaring kan vi trekke av kampen til både samer og andre undertrykte folk i Norden.

På den ene siden begrenses, eller undergraves de undertrykte folks egen økonomiske virksomhet, på den andre siden opprettes støtteordninger, og velferdstiltak i forskjellige sammenhenger som belønner de som faller inn i kolonimaktas system. På det viset kan en få situasjonen til å framstå slik at samiske rettigheter blir en trussel mot hver enkelts private økonomi. For å si det brutalt. Dersom den norske stat kan få samefolket til å oppgi sitt historiske krav på de enorme naturressursene i Sapmi, er det billig å betale noen millioner for å opprettholde en stadig mere «eksotisk» reindrift.

Den splittelse som idag råder i den samiske befolkning og mellom de samiske organisasjoner er grunnleggende den norske statens ansvar. Ikke minst Arbeiderpartiet har i alle år sådd splid mellom reindrift og andre næringer, mellom kyst og innland, mellom samer og norske arbeidsfolk. Det er derfor usmakelig når Helen Bøsterud i høst forsøkte å presse de samiske organisasjoner til enighet om valgordninga til Sametinget.

Dersom forslaget om egen «sameparagraf» i den norske grunnlov blir vedtatt av Stortinget, må vi hilse den velkommen. Det konkrete forslag fra SRU er, slik Husum og Johansen er inne på, en «kulturparagraf» som ikke forplikter Staten i den praktiske politikk. Likevel er det av stor betydning å få slått fast overfor det norske folk at Norge idag er en flernasjonal stat. Det vil også bli vanskeligere for politikere av diverse slag å drive sin hets i Nordisk Råd og nekte samene egen representasjon.

For at ingen skal være i tvil, artiklene i dette Røde Fane står for artikkelforfatternes egen regning.

SAMEPOLITIKK

Det er mer enn seks år siden nordmenn valfarta til Alta og de sultestreikende same i Oslo. Den samiske kampen var på alles lepper, engasjementet og støtten var intens. Men var den ukomplisert grunn? Hva er karakteren av et sameeting, skal en stille krav til en slik institusjon, eller innta boikottstandpunkt? Ei vurdering krever fakta-kunnskap, innsikt i samisk kultur og historie. Et «hvitmanns» kompleks bør ikke hindre norske å engasjere seg. Men den tospråklige versjonen av denne utgava av Røde Fane er også en innrømmelse av at undertrykte må skape sin egen frigjøring.

Den sultestreikende samer Ante Gaup undersøkes av lege i regjeringsbygningen 6. februar 1981. Vil debatten rundt sameetinget innebære et nytt bredt samisk engasjement og ikke minst en enhetlig samisk kamp.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SAMEPOLITIKK

SAMETINGET — KRONA AV KOLONIS

Har Norge lykkes med sitt koloniseringsframstøt? Vil et Sameting bare være krona på koloniseringsverket. Et rådgivende Sameting vil være en parlamentarisk illusjon som ikke vil gi samene innflytelse over sin egen situasjon. Selvbestemmelse for samene vil være et alt for kontroversielt forslag i det internasjonale samfunnet til at Norge kan akseptere det.

Av John Gustavsen

Store demonstrasjoner finner sted både foran Stortinget og ved anleggsområdet i Alta, ikke langt fra området der det idag står en 120 meter høy betongdam som om et års tid skal fylles med vann fra Sapmi.

På den sjuende dag (16. oktober) for sultestreiken, innkaller statsminister Odvar Nordli til pressekonferanse. Hovedinnholdet:

«Vi har besluttet å stanse utbyggingen av Alta/kautokeinovassdraget av hensyn til samenes legitime rettigheter.» (Sagt under pressekonferansen.)

10.oktober 1980 har Nordli gått av og, Gro Harlem Brundtland har tatt over som Statsminister. I sin bok, «min vei», erkjenner Nordli at Alta-saken for ham ble et mareritt, men unngår å gå inn på hvorfor. Den nye regjeringa durer fram som en traktor. Men på denne dag nedsetter den et utvalg, Samerettsutvalget, som skal komme med utredninger om samenes rettsstilling, rett til land og vann, eget sameting og sameparagraf i grunnloven.

I januar 1981 går DNA-regjeringa igjen igang med utbygging av Alta-vassdraget, og bryter dermed Nordlis løfte. Men regjeringa har, ved siden av å be-

nytte ett tusen politimenn og 75 millioner kroner gjort det kunststykke å nedsette en komite for å komme politisk ned på føttene.

15. juni 1984 kommer så den første utredning om samenes rettsstilling, et imponerende arbeid på 669 sider, ledet av den fremragende juristen Carsten Smith.

Fra juss til politikk

Professor Smith åpner i norsk juridisk tidsskrift (3/86) en artikkel slik:

«Samene er et eget folk med en egen kultur. Den samiske folkegruppen i Norge må få de nødvendige virkemidler til å sikre og utvikle denne kultur. Dette bør være ledestjernen for det samerettslige og det samepolitiske arbeid i Norge.»

Tonen hos jusprofessoren er positiv, og den konklusjonen han trekker (for eksempel i Finnmark Dagblad 19/11-85) er det samme:

«I samepolitikken er det nå viktigst av alt at samene får et representativt organ. Det er ikke for mye forlangt at samene får en egen representant i regjeringen. Norge er kommet relativt kort når det

SAMEPOLITIKK

ERINGA

Sameland.

FOTO: LARS M. HJORTHOL/KLASSEKAMPEN

SAMEPOLITIKK

Dersom det var Carsten Smith og ikke Gro Harlem Brundtland som bestemte løpet i norsk politikk, ville samene ved inngangen til 1990 både ha sitt sameting, samiske rettigheter ville være nedfelt, og garantert i grunnlovsparagrafen, og samene ville sansynligvis ha en viss råderett over store deler av Finnmark og Troms, skriver John Gustavsen. På bildet overleverer Prof. Carsten Smith Sameutvalgets innstilling. FOTO: KLASSEKAMPEN

gjelder å utvikle et minoritetsvern gjennom rettsordninger»

Dersom det var Carsten Smith og ikke Gro Harlem Brundtland som bestemte løpet i norsk politikk, ville samene ved inngangen til 1990 både ha sitt eget sameting, samiske rettigheter ville vært nedfelt, og garantert i grunnlovsparagrafen, og samene ville sannsynligvis ha en viss råderett over for eksempel store deler av Finnmark og Troms. Vil dette skje?

Ansvarsløst

Utredningen Om samenenes rettstilling (NOU 1984:18) utdyper det ansvarsforhold norske myndigheter (det samme må gjelde finske og svenske) har overfor

samene. Vi kan med referanse dit slå fast at:

1. Hele samekulturen er avhengig av hvilken behandling den gis av norske myndigheter. Ansvar er primært ikke lokalt eller regionalt, men nasjonalt.

2. Den største delen av samene bor i Norge, dermed har Norge et internasjonalt ansvar for samisk kultur.

Skjøtter Norge dette ansvaret, lokalt, regionalt, nasjonalt og internasjonalt? Alta-saken viste at så ikke var tilfelle. En rekke andre saker forteller om ansvarsløshet. Finnmark fylke har i en årrekke, også etter 1980, unnlatt å forelegge saker fra Norsk Sameråd overfor sine regions-politikere.

Lokalt er det verre, sentralt ikke stort bedre, og internasjonalt er det knapt

andre enn Thorvald Stoltenberg som under rasismekonferansen i Geneve (15. august 1978) har erkjent ansvaret for den diskriminering samene har vært utsatt for:

«Alle grupper bør få sine sivile og politiske rettigheter garantert på et slikt sett at de selv er i stand til å gi uttrykk for, og fremme sine egne interesser og vurderinger.»

Norsk og Nordisk Sameråd.

Samene har idag intet organ med veto rett i samesaker. Vi kan peke på følgende:

1. **Norsk Sameråd**, oppnevnt av den norske regjering i 1956, er et rådegivende organ med atten medlemmer for den

SAMEPOLITIKK

norske regjering og kontor i Karasjok.

2. Sameparlamentet (Delegasjonen for sameärenden) er et demokratisk valgt organ av samene med rådgivende status og diverse underkomiteer med kontor i Enare, og 20 medlemmer.

3. Nordisk Sameråd, et permanent samarbeidsorgan for de samiske hovedorganisasjonene og utøvende organ for de nordiske samekonferansene, med nemder for språk, sløyd, utdanning, næring, museum og juridiske spørsmål.

Disse organer har altså ingen bestemmende eller avgjørende innflytelse i saker som angår samene. Når Altasaken fikk det kjente forløp, skyldes det nettopp at disse organene ikke har noen folkerettslig betydning, og dermed er de også demokratiske bare i navnet. Samene har nok av organ og steder å prate i, men ingen å utøve makt igjennom.

Uthalingstaktikken

Da samerettsutvalget ble nedsatt, uttalte fylkesmann Anders Aune at alt som ville komme fra utvalget ville gå rett i papirkurven. Andre politikere har sagt at de trygt vil bevare utvalgets innstillinger i kontorskuffen.

Farten i utvalgets arbeid er avtatt etter at Carsten Smith forlot utvalget og soren skriver Sverre Dragsten overtok. Dragsten har aldri før hatt noe med samerettslig arbeid å gjøre.

Dette gir motstanderne av sjølbestemmelsesrett for samene gode muligheter

Norge skjønner ikke sitt ansvar for samisk kultur slik det slås fast i utredninga om samenes stilling. Det viste Alta-saken tydelig.

for uthalings- og utmattingstaktikk. Eksempelene er mange. Samenes landsforbund driver splittelsespolitikk i Finnmark godt assistert av både DNA, FrP og Høyre-politikere. Norske Rein-driftsamers Landsforening arbeider iherdig for å gjøre et eventuelt sameeting til et næringsting. Regjeringen Brundtland venter fra Stortingnsperiode til Stortiingsperiode med å legge fram spørsmålet om sameeting og paragraf.

Først ble dette lovet tatt opp våren 1986, forleden fortalte justisministerens rådgiver Ole Steen Olesen at noe tidligst vil skje neste vårsesjon.

Langt på vei er det DNAs stråmenn i det samiske miljøet, Hans Eriksen & co i SLF som har lyktes. Det arbeidet som avdankede AP-politikere i Finnmark, anført av Hans Opstad, bedrev for 10 år siden, er i ferd med å lykkes. Norske Samers Riksforbund og den progressive samebevegelsen er satt til veggs og Korsfesta.

Koloniseringen krona?

Spørsmålet er, har så Norge med dette lyktes i sine koloniserings-framstøt? Vil et Sameeting uten makt bare være krona på verket? Er man så enige blant norske politikere om at samene har vært underlagt kolonisering? De fleste vil være uenige. Hva så med juristene? Carsten Smith belyser det fundamentale spørsmål — ut fra FNs menneskerettskonvensjon — om samene har krav på selvbestemmelse, som for eksempel inuitene på Grønland. I Norsk Juridisk Tidsskrift 3/86 sier han:

«Det har vært hevdet at den norske stats forhold til samene har karakter av en kolonial prosess i sin opprinnelse.

I norsk tenkning er det antakelig en relativ fremmed tankegang å se på den tusenårige sameksistens mellom det samiske og det norske folk som en form for kolonisering.»

Dermed kommer en sosialdemokratisk konklusjon:

«Man må etter min bedømmelse si at det foreligger både likeheter og ulikheter i forhold til det man gjerne anser som et typisk koloniforhold. Det faktum at samene har blitt nektet å lære samisk, blitt fratatt beiteområder, mistet fiske-rettigheter osv. er tvilsomt noe koloniforhold?»

Professor Cramer som i en årrekke førte den store prosessen Skattfjalls-målet på vegne av samene mot den svenske kronen, har hevdet det motsatte. I tidsskriftet «Samenytt» (Landsforbundet svenske samer, volum 22) leser vi følgende om samme spørsmål:

«Dette har man av norska inrikespolitiska skäl ej velat erkänna utan kommit med krystade resonnemann om kravet

på at vara omfluten av saltvatten etc. Vad kolonialistisk utveckling beträffar, har Samiland varit minst lika koloniserat som Grönland, der Danmark gjort betydanda investeringar, under det at

Et rådgivende Sameeting vil være en parlamentarisk illusjon som ikke vil gi samene reell innflytelse på sin egen situasjon. Det vil gi råd til den regjering som vil lytte.

Samiland i stallet fått tjänstgöra som råvaru-leverantörer utan att få några tunga investeringar tillbaka til samevärlden.»

Det vil altså ta nye år før spørsmålet om eget sameeting og sameparagraf i grunnloven blir lagt fram fra Samerettsutvalget. Men tonene er klare, og Carsten M Smith tar neppe feil når han i NJT skriver:

«Sameetinget skal i følge lovutkastet i hovedsak ha rådgivende myndighet. Men Sameetinget kan også etter forslaget gis vedtaks-myndighet når det gjelder offentlige midler til bestemte formål.»

Vi må spørre, er det bare et utvidet Norsk Sameråd som vil bli foreslått? Igjen til Carsten Smith:

«Det nye ved denne forsamling er ikke den det får, det er sammensetningen av forsamlingen — at den skal kunne velges som et Sameparlament.»

Tilbakeskritt

Det fins de som hevder at det som nå skjer ikke er noe framskritt. Spørsmålet om anerkjennelse av samene som et eget folk, med dertil krav om konstitusjonell anerkjennelse har aldri vært så heftig diskutert som de siste årene. La oss se på hvilke rettigheter andre mindre nasjoner og folk har i andre deler av verden, først innen Norden.

1. Grønlands hjemmestyre (av 29.11.78) gir landet rett til eget landsting og landsstyre eller regjering. Landstinget og landstyret bestemmer i alt utenom i utenriks-, forsvars- og finanspolitikken. Det er altså et begrenset hjemmestyre.

SAMEPOLITIKK

2. I Ålandsloven (av 6.5.1920) gis landets befolkning selvstyre gjennom Ålands Landsting. Den nye Ålandsloven (av 1.1. 1952) gir Åland langt på vei selv-styre, men ingen finsk riksmyndighet har vetorett over beslutninger som

I dag kan vi ikke ha noen lyse forhåpninger om en bedre tid for samene. Avgjørelsen om retten til land og vann vil bli utsatt lengst mulig, og imens slipper staten spekulanter til i områdene.

tinget har fattet. De sterkeste begrensninger gjelder landskapslovgivningen der finsk riksdag og regjering bestemmer.

3. Loven om Færøyenes hjemmestyre (av 23.3.1948) gir landet selvbestemmelsesrett i alt utenom utenriks-, sikkerhets- og næringspolitikk. Selv om Danmark har det avgjørende ordet for eksempel i spørsmål om fiskeri-avtaler, deltar Færøyene i forhandlinger der de gis sterk mulighet for avgjørende innflyteløse på utfallet. Færøyene kan for eksempel få ansatt sine embetsmenn ved danske ambassader når det er naturlig.

4. Alaskaloven (av 1971) ga inuiter, aleutere og indianere bestemmelse over 11 prosent av Alaskas totale areal. Med loven i hånd ble det gitt en økonomisk kompensasjon på ca. 1 milliard kroner. Svakheterne ved loven er mange, blant annet retten til jakt og fiske utenfor områdene og erstatninger ved forurensing. ICC (Inuit Circumpolar Conference) er misfornøyd med loven og vil ha klarere selvbestemmelsesrett.

5. I Canada har spesialkomiteen for indiansk selvstyre i rapport av oktober 1983 foreslått et system for indiansk selvstyre med forankring i Canadas grunnlov. Her går en inn for at de indianske samfunn (300 000 medlemmer) skal ha full lovgivnings-myndighet i saker som angår dem selv, og full kontroll over ressurser innafor Indian-land.

6. I New Zealand har maori-representantene 4 av 87 delegater i parlamentet. Maoriene har intet parlament,

SAMEPOLITIKK

derimot en rekke distriktsråd med rådgi-
vende funksjon.

7. I Spania har baskerne egen regional
nasjonalforsamling og regionsregjering
i Vitoria, med selvbestemmelse i alt unn-
tatt økonomi, forsvar og utenrikspoli-
tikk.

Nasjonalisme?

Norske myndigheter vil altså ikke til-
kjenne samene rett til å styre seg selv,
men holde ved et utvidet sameråd, som
kan ende opp som et supperåd. Nasjonal
selvbestemmelse er i sameland et farlig
spørsmål. Årsakene er fler.

De internasjonale interessene: Same-
ne bor midt i buffer-sonen mellom øst
og vest, sameland er bruksområde for
ulike militærapparat.

De nasjonale interessene: Ressursene
er omfattende, landet er rikt, men be-
folkningen svak og liten. Befolkningen
er blandet, egne rettigheter for samer
kan skape motsetninger som majoritets-
befolkningen frykter.

Kan en så vente svar av typen samisk
nasjonalisme? Hva er nasjonalisme?

Det finnes tre typer. Den ene er knyt-
tet til areal og etnisitet, som i Sameland,
Palestina, Baskerland. Den andre knyt-
tet til religion, for eksempel hos jøder,
muslimer osv. Dessuten en tredje knyt-
tet til politiske grupperinger, ytterligg-
ende grupper som RAF i BRD og Røde
Brigader i Italia.

Blant samene har nasjonalismen aldri
kommet sterkt til uttrykk. Den har duk-
ket opp til overflaten og vært tuftet på
språk, kultur, religion, økonomisk leve-
vis, geografisk tilhørighet og uttalt
selvbevissthet.

Alta-saken skapte en nasjonal beve-
gelse, brakte nasjonale følelser fram i
dagen: Landet er vårt og vi kom først.
Nasjonalismen er en uklar lære, men
kan virke som kitt i en splittet befolk-
ning.

Utsiktene

Norske reindrifts-samers landsforening
(NRL) har gått ut og hevdet at rein-

driftsutøverne er en nomadistisk grup-
pe, og at demokratiet ikke passer inn i
systemet. De krever faste plasser i et sa-
meting, de ønsker mer et næringsting,
og de ønsker å få med seg fiskerne i SLF
på dette.

NRL framhever seg dermed som en
eksklusiv del av samene som har rett til
sterk innflytelse i et sameting. Fra før
står NRL meget sterkt økonomisk, de er
integrert nøye i det korporative norske
statssystem med de privilegier dette gir.
Dette vil NRL holde på.

Fra en samepolitisk vinkel, er dette en
meget farlig vei å gå. Det gir lett spill for
SLF, og prisen NRL kan komme til å
måtte betale, kan bli meget høy, for eks-
empel at NRL må gå med på en egen
sjøsamekrets. Dette vil være, og er, en
belastning for det samiske demokratiet.

Konklusjon

I løpet av vårsesjonen vil regjeringen
legge fram proposisjonen om sameting
og sameparagraf. Det vil bli foreslått et
folkevalgt organ med rådgivende funk-
sjon, valgt direkte av samene selv, men
muligens også slik at også ikke-samer vil
kunne stemme og stille liste.

Et rådgivende sameting vil være en
parlamentarisk illusjon, det vil ikke gi
samene innflytelse på sin egen situasjon,
det vil ikke bety at samene selv kan stan-
se utvinning av livsviktige metaller for
krigsindustrien fra samisk jord. Det vil
derimot gi råd til den regjering som vil
lytte.

Slik situasjonen er idag kan vi ikke ha
noen lyse forhåpninger om en bedre tid
for samene. Avgjørelsen om retten til
land og vann vil bli utsatt lengst mulig. I
mens slipper den norske stat flest mulig
investorer og spekulanter til de samiske
områdene.

Selvbestemmelse for samene vil være
et alt for kontroversielt forslag i det in-
ternasjonale samfunnet til at Norge kan
akseptere det. Det er på og utenfor det
samiske bosetningsområdet at de store
strategene kan tenke seg å føre en krig.
Krigsområder bør en lengst mulig ha
kontroll med. ■

*Same som lokkes bort fra det samiske. Teg-
ning av Nikoaus Skum.*

SAMEPOLITIKK

EIN EIGEN SAMISK STAT

Niilas A. Somby. FOTO: KLASSEKAMPEN

— *Ka betyr opprettinga av eit folkevalt sameting? Ei anerkjenning av samiske rettar? Eit steg mot samisk sjølvstyre?*

Tvert om, hevdar Niilas A. Somby i dette intervjuet.

— Sametinget betyr bare eit forsøk på legalisering av den norske koloniseringa. Det er sjølve krona på koloniseringsverket, seier han og viser til at liknande organ nå blir oppretta av mange kolonimakter.

Niilas A. Somby (37) bur i Sirpma i Deatnu (Tana). Han er fotograf og har blant anna vore med å laga boka Finnmarksbilder. Niilas var ein av samane som sultestreika foran Stortinget under Altakampen. Seinare mista han ein arm da han og John Reier Martinsen forsøkte å sprengje ei bru i Alta. Etter eit halvt

Vi må ha et eige samisk rettsapparat, og eit samisk politi. Om ein skal gå til norske domstolar kvar gong det blir problem er ein like langt. Heile det norske rettsapparatet er bygd opp i koloniseringas blomstringstid. Dette vil seie eigen samisk grunnlov, samisk lovbok, altså ein eigen samisk stat.

Av Svein Lund

år i varetekt rømte han til Canada der han og familien budde hos indianarar til dei blei utviste frå Canada og sendt tilbake til Norge.

Ved Stortingsvalet i 1981 sto Niilas på 2. plass på RV si liste i Finnmark. I dag seier han at han vil konsentrere seg om kampen for samisk frigjering, og ikkje vere med i norske organisasjonar.

— Samerettsutvalet er totalt snudd på hovudet. Her oppnemner den norske regjeringa eit utval for å vurdere kva for rettar samane har i den delen av Sapmi som er kolonisert av Norge. Det skulle i staden vore eit samisk utval som skulle vurdert kva for rettar nordmenn har i Sameland. Våre rettar er her, det er bare at vi i generasjonar har vore hindra i å utøve dei.

— *Ka ventar du vil komme ut av samrettsutvalet si instilling?*

— Vi får sikkert eit Sameting, slik at koloniseringa kan komme i system, bli legalisert. Dette er ikkje noko einestående på norsk side. I Finland har dei Sameparlament, den svenske sameretts-utredninga vurderar noko liknande. I Canada ser vi same prosessen med opprettinga av Indian Government. Sjølv om indianarane i Canada har større rettar enn samane i Norge, vil dette bli eit organ med minimalt å seie. Eg ventar ingen politiske endringar slik at vi får meir å seie over framtida vår. Det vi får er eit organ for å dele ut smular.

Sameguttan påtvinges ei norsk lue. Tegning av Arvid Sveen.

SAMEPOLITIKK

— *Ka synes du om dei samiske organisasjonene sitt arbeid i forhold til samretts-innstillinga?*

— Eg synes dei diskuterer på styresmaktene sine premisser. Dei diskuterer valordning og manntall, men utan å sette spørreteikn ved ka Sametinget vil bli. Eg har i alle fall vettigare ting å gjøre enn å stemme på representantar til ei politisk sandkasse. Eg er redd for at mange ressurssterke samar vil kaste bort kreftene sine på denne sandkassa.

— *Men kem skal etter di meining forvalte dei samiske rettane? Er det sametinget?*

— Om vi samar får politisk makt til å styre vårt eige område, må vi heilt sjå bort frå kolonimakta sine organ. Vi må ikkje bygge opp samiske organ som blir ein blåkopi av dei norske. Eg kan ikkje gi noko ferdig oppskrift på korleis dei skal sjå ut. Dette må det samiske folket sjølv finne ut av, på grunnlag av det samiske demokratiet som har vore før. Sametinget kan ikkje styre både lokalt og sentralt, vi må ha samiske styringsorgan på bygdenivå.

— Her trur eg vi kan bygge på mye av den gamle siida-ordninga. Her omkring for eksempel forhandla før Buolbat (Polmak)-siida og Ohcajohka(Utsjok)-siida om utnyttinga av området. Vj må finne tilbake til ka som fantes av samisk organisering før kolonimaktene braut

Alle snakkar om samiske rettar, ikkje om plikter. Det er ein sjølvsagt ting at den største plikten vi har er å ta vare på land, vatn og naturressurser.

det ned. Den gamle siida-ordninga bygde på kollektiv eigedomsrett, på eit slags sosialistisk grunnlag.

Dette betyr at ein må ha eit eige samisk rettsapparat, og eit samisk politi. Om ein skal vere nøydd til å gå til norske domstolar kvar gong det blir problem, er ein like langt. Heile det norske rettsapparatet og lovverket er bygd opp i kolonialiseringas blomstringstid, og tenar ennå kolonialistane. Vi samar må òg ha reglar for å kunne styre. Det vil seie

at vi må ha ein eigen samisk grunnlov og ei samisk lovbok.

— *Men det du seier nå vil det da bety ein eigen samisk stat?*

— Ja, sjølvsagt.

— *Men ka med eit indre sjølstyre, eit såkalt autonomt område?*

— Det vil bli ein form for indianarreservat, noko eg trur dei fleste i Sapmi og Norge tar avstand frå.

— *Det som diskuterast nå er sameeting basert på samemanntall. Men om eit sameeting skal styre ein samisk stat, kan ein da bygge på eit slik manntall?*

— Eg veit ikkje om nokon stat som er etablert på etnisk bakgrunn. Det ville bli eit raseskille som Sør-Afrika. Om Sametinget bare skal vere for å dele ut stipend og pengar til kulturføremål, er det greitt med samemanntall. Men i ein samisk stat eller sjølvstyrt område, må òg andre som er busette i Sapmi kunne søke og få statsborgerlege rettar.

— *Ser du så ingen fordel med oppretting av sameeting?*

— Jo, det er klart det kan vere nyttig å få eit folkevald samisk organ. I dag kan kem som helst seie dei representerer samane. I 1979 dro vi til Oslo og satte opp lavvo foran Stortinget og sa vi representerte samane. Mens A-ordførare i samiske kommunar reiste ned og sa dei representerte samane.

Rettar og pliktar

— Du spør bare om samiske rettar, seier Niilas. Alle snakkar om samiske rettar, ingen snakkar om samiske plikter. For meg er det ein sjølvsagt ting at ein òg må ha plikter overfor samfunnet ein lever i. Den største plikten vi har er å ta vare på land og vatn og naturressursar. Her ser vi at urbefolkningane har eit felles grunnsyn.

— Vi reknar mennesket som ein del av naturen. Vi skal bruke naturen, ikkje forbruke han. Når ein forbrukar naturen har ein til sist ikkje nokon plass å gjøre av seg. Når ein ser på Tjernobylulykka og andre miljø-katastrofer er det på tide å revidere synet på kem som er siviliserte og kem som ikkje er det.

Mellom aust og vest

— Ein ting som samerettsutvalet ikkje har tort å sjå på er dei militære sidene av saka. Sameland er delt i fire, og på kvar

Ingen snakker om samiske plikter. Den største plikten vi har er å ta vare på land og vann og naturressurser, sier Niilas A. Somby her avbilda i bakgrunnen av reinflokken.

FOTO: KLASSEKAMPEN

side er samiske ungdommar tvinga inn i eit militærapparat som ikkje er våres, som ikkje har nokon som helst bakgrunn i samisk kultur. Folket vårt er kløyvd av NATO og Warszawa-pakta. Vi veit at Finland kan bli trukke inn på Sovjet si side i ein krig. Vi vil ikkje i krig mot dei på andre sida av elva.

Frå kjøkkenvinduet hos familien Somby har vi utsikt til Deatnu (Tana-elva), og over til andre sida. Det snakkes samme samiske dialekt på begge sider, mange har familie over elva, men der er

SAMEPOLITIKK

drift, samar og andre samar opp mot kvarandre. Dei som ikkje har rein blir så ikkje rekna som ordentlege samar. Har ein fått gjennom det, er det bare å knekke reindriften, så er staten kvitt heile sameproblemet. Sånn sett kom Tjernobyl som bestilt.

— Eg er redd kreftar i reindrift spelar med på denne splittinga. Eg veit nesten ikkje om eg tør å seie det, men reindriften har i stor grad solgt seg til staten. Dei får pengestøtte frå staten over reindriftsavtalen. Til gjengjeld har dei funne seg i inngrep frå staten gjennom den nye reindriftslova, blant anna at drift-einingar må godkjennast av politisk valde område-styre. Ei slik styring er heilt i strid med samisk tradisjon. Retten til reindrift er ikkje noko vi har fått av staten, men noko vi alltid har hatt. Det same

Eg er redd at krefter i reindriftnæringa spelar opp til statens forsøk på å splitte samene. Reindriften har i stor grad seld seg til staten.

gjeld for andre rettar som er tatt i frå oss. Retten til land og vatn er noko vi har som folk, den eine næringa er ikkje betre enn den andre.

Dei samiske autoritetane

— Før var det dazat (nordmenn) som var dei typiske autoritetane i samekommunane, ordførare var gjerne lærare sørfra. I hundrevis av år er vi lært opp til at dei som kan noko er dei med grå dress og slips. Nå er det ein ny type som har overtatt — dei samiske byråkratane. Dei er ofte meir byråkratar enn norske byråkratar, liksom samiske kristne er meir kristne enn paven sjølv. Det same ser vi i andre urbefolkningar. Dei samiske autoritetane i dag er folk med god utdanning frå norske universitet. Det er klart at sjølv om dei ønsker å tjene samiske interesser, kan ein ikkje unngå å bli farga av systemet. Eg trur ikkje ein held ut å gå på skole i mange år om ein ikkje trur på noko av det ein lærer. Eg er redd det blir slike folk som vil dominere Sametinget. ■

staten finsk. Det er vel ikkje så rart om ikkje alle på norske sida kjenner seg så veldig norske.

— Men norsk nasjonalisme har prega folket her òg, fortel Niilas. Særlig virka krigen inn. Da fikk vi ein generasjon som blei meir nordmenn enn nokon nordmann. Alle var i samme båt mot tyskarane. Brenninga og evakueringa virka sterkt til å framskynde fornorskingsprosessen.

Dei einaste som blei sparte var dei som var på fjellet og hadde nok med å ta vare på reinflokken. Dei så alle som fiendar, enten det var norske styresmakter eller den tyske okkupantmakta. Krigen fornorska òg dei som blei nazistar blant

samane. Idag er dei gjerne fornorskings-tilhengarar og støttar SLF (Same-nes Landsforbund). Det heng igjen å skjule seg bak stormakta — ønsket om å vere rikmannsdreng.

Særstilling for reindrift?

— *Reindriftsamane krev nå eigen representasjon i sametinget fordi reindriften har ein slik spesiell rolle som bærer av samisk kultur og rettar. Meiner du det er rett å seie at reindriften har ein slik særstilling?*

— Det har alltid vore staten sin politikk å innskrenke samiske rettar til reindriften. På det viset splittar dei rein-

SAMEPOLITIKK

SAMETING HJEMMESTYRE

Tegning av Lars Anders Utsi

Samene har kommet et stykke på vei i sin kamp for å oppnå likestilling for sitt språk og kultur, sjøl om det står mye igjen. Men er det mulig å opprette en kultur hvis man samtidig bryter ned den samiske måten å leve på, samiske retts- og brukstradisjoner, spør Morten Jentoft og Hans Husum i denne gjennomgang av erfaringer fra andre polarområder.

Av Hans Husum og Morten Jentoft

Nesten en fjerdedel av samerettsutvalgets (SRU) første delinnstilling er viet et kapittel kalt internasjonal rett og utenlandsk rett. Kapittelet inneholder mye interessant stoff om samenes situasjon i Sverige og Finland, men det er også med et kapittel om Hjemmestyreord-

ninga på Grønland og om Ålands spesielle situasjon i forhold til Finland. Når Samerettsutvalget legger så stor vekt på noen utvalgte eksempler på hvordan mer eller mindre sjølstyrerett er gitt minoritetsgrupper, kan det være verd å se nærmere på hvordan disse ordningene

SAMEPOLITIKK

fungerer. Det kan også være verd å se på hvorfor andre eksempler er utelatt i det ellers så omfangsrike kapittelet.

Sametingets «makt»

Samerettsutvalget har fremmet to forslag som Stortinget skal ta stilling til. I korthet går de ut på følgende:

1. En egen paragraf i grunnloven som stadfester same-nes status som et eget folk som skal sikres å kunne utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.

2. Det skal opprettes et sameting som skal velges på bakgrunn av et samemantall. Om arbeidsområde og myndighet til sametinget foreslår utvalget følgende:

«Sametingets... arbeidsområde er økonomiske, kulturelle, juridiske og sosiale saker og saker om forvaltning av naturressursene som særlig berører den samiske folkegruppe.»(1)

«Sametingethar rådgivende myndighet. Sametinget kan gis vedtaksmyndighet når det gjelder disponering av offentlige midler til bestemte formål.» (1)
«Sametinget bør gis anled ning til å uttale seg før avgjørelse treffes i saker som nevnt (ovenfor) når saken har allmenn interesse for den samiske folkegruppe.» (1)

Hvis vi skal prøve å sammenfatte det som står i Samerettsutvalgets første delinnstilling om myndighet og arbeidsområde kan vi gjøre det på følgende måte:

1. Det er den norske staten som har ansvaret for å sikre samenes kår.
2. Det er den norske stat og den norske regjering som vedtar retningslinjer for hvordan dette skal gjøres.
3. Før regjeringa vedtar sin politikk, bør Sametinget rådspørres.
4. Sametinget kan få en viss pengepott av regjeringa som tinget selv kan fordele.
5. Den norske staten skal betale det ordninga vil koste.

Det folkerettslige grunnlag for Hjemmestyre.

Utvalget er akkurat nå i ferd med å avslutte arbeidet med sin neste innstilling som skal omhandle retten til land og vann. Det er allerede nå klart at den vil skape mer strid. Hva hjelper det med et fint folkevalgt organ betalt av myndighetene, når de samme myndighetene fortsatt skal ha rett til å utnytte naturressursene i Sapmi?

Grunnlaget for den kamp samefolket fører for frihet — er den samme kampen som inuittene på Grønland fører for råderetten over ressursene i sine områder. Det er på mange måter meningsløst å se de to innstillingene isolert.

En kan ikke redusere samenes krav om større selvstyre til et krav om eiendomsrett, og man kan ikke redusere frihetskravet til et krav om et eget folkevalgt organ uten innflytelse. En jurist som har sett nærmere på indianernes rettigheter i USA sier det på følgende måte:

«De fullmakter som lovlig tilfaller en indiansk stamme, er vanligvis ikke fullmakter som er delegert av

kongressen ved uttrykkelig lovgivning, men der imot en iboende begrenset suverenitets fullmakter som aldri har blitt opphevet.»(2)

Dette er den gamle og sjølsagte retten til alle folk på jorda. Retten til fullt sjølstyre i eget land. I USA har den føderale domstolen tilkjent indianere og inuiter viktige rettigheter og erstatninger på dette grunnlaget. Allerede i 1833 uttalte en høyesterettsdom i Georgia:

«De indianske nasjoner var alltid sett på som særskilte uavhengige politiske samfunn.....Og det er folkerettens fastlagte regel at en svakere makt overgir ikke sin uavhengighet, sin rett til sjølstyre, ved å assosiere seg med en sterkere og stille seg under dennes beskyttelse.»

Dette prinsippet er viktig og har vært grunnlaget for den kamp urbefolkninger jorda rundt har ført for å oppnå større sjølstendighet. Det betyr at grunnlaget for urbefolkningenes rett til sjølstendighet er i folkenes egne tradisjoner og kulturhistoriske arv.

Hvem har rett til å gi rettigheter?

Prinsippet er at lovgivning fra en kolonimakt bare kan sette rammer for suvereniteten til folkene. Ingen kan dermed gi urbefolkningene en rett de aldri har hatt — ingen kan følgelig heller ikke bestemme innholdet i urbefolkningers rettigheter. Dette er det bare folket sjøl som kan gjøre. Det interessante er at myndighetene stort sett har vært lite villige til å følge avgjørelser domstolene har gjort om indianernes rettigheter. Følgene kjenner vi:

Mange av indianerstammene er tvunget inn i reservater der de har, eller er i ferd med å råtne opp. Prinsippet om (ur)folkenes grunnleggende rettigheter er viktig når vi ser på det som skjer i Norge.

Samerettsutvalget foreslår tiltak som i meget begrenset omfang gir samene rettigheter de har hatt i årtusener før de skandinaviske kolonialismaktene trengte inn på deres områder. Det er derfor viktig å slå fast at forfatningsrammer vedtatt av norske myndigheter og som bryter med samefolkets tradisjon, ikke kan godtas. Med dette som utgangspunkt, kan det være nyttig å studere øst- og vestinuitenes erfaringer med sine respektive kolonimakter.

Hjemmestyreordninga på Grønland — kolonialisme i ny drakt

Med utgangspunkt i forslagene til Samerettsutvalget skal det mye velvilje til for å kalle dette en hjemmestyreordning. Men i sin utredning om internasjonal rett og utenlandsk rett, så har utvalget viet mye plass til den «Hjemmestyreordning» som er innført på Grønland. Kapittelet om Hjemmestyreordninga er utarbeidet for utvalget av fullmektig ved ministeriet for Grønland i København, Louise Kjøller-Jørgensen. Da er det ganske lett å forstå at det som kommer fram er svært lite kritisk til det som virkelig foregår på Grønland. Spørsmålet er om en slik Hjemmestyreordning som nå er på Grønland (og som i begrenset omfang også kan bli innført i Sapmi)

SAMEPOLITIKK

er et skritt i retning sjølstyre og frihet for en urbefolkning.

Alle mine frender

(Kalaaleqatikka)

Dikt av Karl Johan Lyberth (Juaaka)

Hør alle mine frender

ældgammelt er vort land

hun forlanger

at hennes børn skal styre sig selv.

føi henne nu i alt

Du, danskenes land

hører du - hun forlanger at hennes børn skal styre sig selv
så respekter dog hennes krav.

Hvad pressen skrev er helt fantastisk

og mange er ordene der falt

MEN DET ER VOR EIENDOM

herfra får vi vor føde

hele landet er vort.

«man behøver ikke bli sjølstendig sjøl om man får sjølstyre»

(Leder for Inuit Atagatiit på Grønland, Arkaluk, Lynge, 1979)

Minst tre viktige forhold er like både på Grønland og i Sapmi når vi skal diskutere sjølstendighet og Hjemmestyre:

Tiden fra 1970 og utover har vært preget av økende nasjonal bevissthet og sterkere krav om politisk sjølstyre.

- De siste 100 år har det vært et stadig økende press fra kolonialistene på områdenes naturressurser (fiske, fangst, olje og mineral-leiting).

Begge områdene har fått en økt militærstrategisk betydning og har viktige militære baser og etterretningsbaser for USA og NATO.

Vi har også sett viktige likhetspunkter i bosettingsmønsteret i de to områdene. Det som er spesielt for Grønland, er de stadig økende og dyrere sosiale problemene særlig i byene på sør-vest kysten. Grønland har etter krigen opp levd en avfolkning av de små boplassene og en utarming av fiskeressursene.

Hjemmestyreloven

Loven om Grønlands Hjemmestyre ble vedtatt av det Danske Folketinget 29. november 1978. Utgangspunktet for Hjemmestyreordninga var at inuitene skulle få en økt grad av suverenitet, men innenfor riksfellesskapet med Danmark. Ordninga kan oppsummeres i 9 punkt er:

1. Riksenheten der Grønland er med, blir opprett-

holdt. Det betyr at den danske grunnloven i sin helhet fortsatt skal gjelde på Grønland.

2. Det kommunale selvstyre etter dansk modell fortsetter som før.

3. Danmark har ansvaret for internasjonale forbindelser inklusive forsvaret (NATO).

4. Kapitaloverføringene fra Danmark til Grønland skal fortsette.

5. Grønland skal ha medansvar for utviklinga av næringslivet.

6. Det lovgivende og administrative ansvaret skal gradvis overføres fra Folketinget til Hjemmestyret på Grønland.

Man behøver ikke å bli sjølstendig sjøl om en får sjølstyre er Grønland et eksempel på, men erfaringene er viktige å diskutere.

FOTO: KLASSEKAMPEN

SAMEPOLITIKK

7. Den lovgivende og bevilgende makt skal ikke skilles i den nye Hjemmestyreordninga.

8. En annerkjennelse av at inuitene har grunnleggende «rettigheter» til naturressursene.

9. Administrasjonen av naturressursene på Grønland må få en slik utforming at den skjer «under respekt av riksenheten.»

Folkerettslig holdbart?

Hvis vi skal se nærmere på disse punktene, som også er grundig referert i Samerettsutvalgets innstilling, er det et inntrykk som sitter igjen.

De primitive inuitter har, med dansk (europeisk, vestlig etc) hjelp, nå kommet såpass langt at det er rimelig å innrømme dem en viss grad av selvstyre. Dette utgangs-

punktet bryter jo igjen fullstendig med det prinsippet vi nevnte tidligere og som er slått fast av en rekke domstoler.

Nemlig at et folk eller urbefolkning har i kraft av sine tradisjoner en egen rett til sjølstendighet. Vi kan derfor si at Hjemmestyreordninga, vedtatt av det dansk Folkeetinget, bryter med dette prinsippet.

Kommunalt maktapparat.

Et annet punkt det er viktig å se nærmere på er opprettholdelsen av den kommunale strukturen. Dette har også stor relasjon til forholdene i Sapmi. Det er ikke uten grunn at Samerettsutvalget legger stor vekt på at den kommunale strukturen og styringsretten ikke skal svek-

HISTORIE VAN LAPLAND.

Te LEEUWARDEN by IAN KLASEN.

Den første som skrev uførlig om samenes liv var Olaus Magnus som i 1555 ga ut «Historia om de nordiske folkene (Til svensk 1909). Boka var rikkelig illustrert av han sjøl og det framgår at han neppe har sett en same. Samiske skikompanier, samer ridende på rein og rein med tre horn er blandt illustrasjonene. Viktigere er det at dette arbeidet innleda en periode med same-eksotisme. Søkendet etter det naturlige, utgangspunktet har vært i senter for mange forfattere og kunstnere helt opp til våre dager.

kes selv om vi får folkevalgte samiske organ. Både på Grønland og i Sapmi, er den kommunale strukturen et fremmedelement.

Systemet der boplassene og bygdene utgjorde grunnlaget for lokale styringsorgan bygd på rådsordning er. Kommunestrukturen på Grønland har vært et viktig redskap danskene har brukt for å avfolke bygdene og de små boplassene og trekke folk til kommunesentraene og byene. På den måten har danskene vært med på å ødeleg-

ge store deler av grunnlaget for den gamle inuit-kulturen og fangsten. I Sapmi er det idag reindriftsnæringen som til en hvis grad ennå holder i hevd den gamle siida-ordninga der noen familier til sammen utgjør en enhet med sitt interne styringssystem. I Sapmi har det kommunale systemet, ofte dominert av nordmenn, vært med på å bryte ned gamle forbindelseslinjer og bånd samene imellom.

Det er viktig å merke seg at den gamle bygderådsordninga på Grønland ikke engang er vurdert av Hjemmestyrekommisjonen.

Militærstrategisk brennpunkt.

Nordområdene har etter krigen og kanskje særlig de siste 15 - 20 år fått en økt strategisk betydning for supermaktene USA og Sovjet. USA opererer som en slags stat i staten rundt militærbasen ved Thule lengst nord på Grønland, mens USAs og NATO driver stadig hyppigere øvelser i gamle samiske områder i Troms og kysten utafor Nord-Norge.

Det er derfor interessant å se de diskusjonene som pågår innad i det samiske samfunn om samene, gjennom den nordiske samekonferansen, bør få sin egen utenrikspolitikk. Hva om sametinget sier nei til militærøvelser i de områdene tinget har representanter? Noe liknende kan vi oppleve på Grønland om landet ønsker å bryte ut av «samarbeidet» med Danmark om utenrikspolitikken.

Hvem gir — hvem (mot)tar?

Både danske og norske regjeringer liker å snakke om de enorme overføringer som blir gjort til urbefolkningene. Men egentlig er dette snakk om småpenger når vi vet at områdene både på Grønland og i Sapmi har vært tappet for ressurser og råvarer i århundrer.

Det skulle da bare mangle at nasjonalstatene skulle være med på å bygge opp noe av det de gjennom århundre har vært med på å bygge ned. Hjemmestyreordninga på Grønland er uklar både i spørsmålet om grønlendernes ansvar for utvikling av næringslivet og hvordan det lovgivende og administrative ansvaret gradvis skal overføres fra Folketinget til Hjemmestyret på Grønland. Men gjennom sin kontroll over kommunebyråkratiet, bankvesenet, industrien og ikke minst de ulike tilskuddsordningene, så har danskene på ubestemt tid kontroll over det grønlandske næringsliv.

Kontroll med kunnskapen

Oppstår det så strid mellom Hjemmestyret og den danske regjering, så skal tvisten løses ved voldgift. I voldgiftsnemda sitter tre danske høyesterettsdommere. Dette er faktisk et tilbake skritt i forhold til den avtalen Danmark hadde med Island i mellomkrigstida. Hjemmestyrekommisjonen har gått inn for at naturressursene

SAMEPOLITIKK

skal administreres utifra et prinsipp om likestilling mellom Hjemmestyret og den danske stat.

Hjemmestyreloven inneholder derfor en passus om at «gældene koncesjoner og tilladelser opretholdes». (3)

Dette innebærer også at forvaltningsapparatet for naturressursene fortsatt blir liggende i København. Det er viktig i og med at danskene dermed kan kontrollere all sakkunnskap på disse feltene. Riktignok sier Hjemmestyre-loven at både danskene og inuitene skal ha vetorett ved utbygging av gruve, olje og vannkraftprosjekt. Men vetoretten gjelder bare for planlegginga av prosjektene, den konkrete utforminga og administrasjonen er fremdeles dansk myndighetsområde. I tillegg er EFs ressurspolitikk og Euratom viktige felter som helt er undratt inuitenes innflytelse.

Retten til land og vann grunnleggende.

Kontroll av naturområdene er derfor et avgjørende punkt når vi diskuterer Hjemmestyreordninga. Under arbeidet med Hjemmestyreloven stilte inuitene krav om at deres eiendomsrett til land og vann måtte slås fast i loven. Det ble avvist av danskene. De kunne bare strekke seg så langt som å slå fast at inuitene hadde «grunnleggende rettigheter til eget land». Hjemmestyre-loven fikk heller ikke med kravet fra inuitene om deres rett til å delta i internasjonalt samarbeid med beslektede folk og minoritetsgrupper. (4)

Flere av inuitenes ledere sa derfor nei til det forslaget om Hjemmestyreordning som ble vedtatt i 1978. Leder for inuit-Atagatiit, A.Lynge var en av dem. Han kunne ikke godta ordningen fordi eiendomsretten til land og vann til inuitbefolkninga ikke ble slått fast i lova. Men kravet står fremdeles sterkt på Grønland, og med inuitenes økende selvfølelse og styrke, er det ikke usannsynlig at det kommer opp igjen om ikke så alt for lenge.

«Den hvite mann sa da han tok landet at gud gav ham det. Men vi veit at urbefolkninga har internasjonalt annerkjente rettigheter til landet som beskytter dem mot å bli rævpult av gud.»

Etok (Charles Edwardsen jr.) Leder for øst-inuitenes frihetskamp, North Slope Borough, Alaska.

North Slope Borough er et øst-inuitisk område som strekker seg fra Beringsstredet (Point Hope) til Kaktovik. Det er trolig det området i polområdet der urbefolkningen er kommet lengst i kampen for frigjøring og i kontroll over naturressursene. Det kan derfor være nyttig å se nærmere på hva som skjedde i dette området de siste 20 årene. I 1966 begynte inuitene i Alaska å organisere seg i Alaska Federation of Natives (AFN).

De gjorde krav på eiendomsrett til området fra Brooks Range til Ishavet. De fremmet også krav om sjølstyring. Det som skjedde var tydelig inspirert av den frigjøringskampen negrene i USA gjennomførte på 60-tallet. Den amerikanske presidentens svar på disse kravene var å set-

te ned en senatskomite. I 1968 ble det så gjort store oljefunn i AFN sitt område ved byen Barrow. Området fikk dermed ny verdi for amerikanske myndigheter (og kapital), og inuitene ble tilbudt rikelig med penger og erstatninger dersom de overlot områdene til den føderale regjering. AFN avviste dette «tilbudet», og istedet kom Washington i 1971 med det mest vidtgående tilbud som er gitt til noen av urbefolkningene i USA:

Inuitene ble tilkjent eiendomsretten til 162.000 km av det området de tidligere hadde gjort krav på. Dette inkluderte også alle rettigheter til mineraler inkludert olje i området.

Inuitbefolkningen skulle i løpet av 10 år få overført 460 millioner dollar fra den amerikanske regjering og ytterligere 500 millioner dollar i oljeinntekter fra delstaten Alaska. Pengene skulle administreres av regionale aksjeselskaper hvor bare inuitere hadde lov å ha aksjer.

Rettsak istedet for kompromiss

Denne loven ble signert av daværende president Richard Nixon i 1971. Men inuitene godtok ikke den nye loven. De som bodde i North Slope Området, fikk bare kontroll over 10 prosent av det landet de gjorde krav på. De gjorde krav på 200.000 km og var ikke åpne for kompromisser. Loven ble likevel vedtatt. For å øke presset på amerikanske myndigheter gikk inuitene i North Slope i 1973 til rettsak mot den amerikanske innenriksministeren. Under slagord som «hvis svina vil bruke landet vårt, skal svina få betale», krevde inuitene store erstatninger for uvedkommende ferdsel i sine områder.

De krevde også erstatning for ødelagte jaktområder / ødelagte gravplasser og for andre inngrep i deres områder som var gjort etter koloniseringa av Alaska. Inuitene vant denne rettsaken og USAs justisminister ble pålagt å ta ut stevning mot oljeselskapene på inuitbefolkningas vegne.

De tok sin sjølråderett.

Med dette hadde inuitbefolkninga i North Slope eiendomsretten til en liten del av landet sitt, de hadde rikelig med penger og ikke minst de hadde en sterk organisasjon som samlet dem. Men noe formelt sjølstyring hadde de ikke. Derfor besluttet de å ta sjølstyring sjøl. I 1973 vedtok inuitene i dette området, gjennom en folkeavstemning, å definere hele området sitt på Arctic Slope som en borough, altså en kjøpstad eller kommune etter amerikansk lovgivning. En fjerdedel av Alaskas inuitbefolkning bodde innafør denne borough.

Hverken regjeringa i Washington eller oljeselskapene likte det som skjedde, men inuitene fikk medhold gjennom rettssystemet. Øst-inuitene i Alaska hadde dermed fått regionalt sjølstyring, riktignok et begrenset sådan. Men de eide jorda de levde på, og de fikk en politisk administrasjon som var deres egen. De kunne også skrive ut kommunale skatter og forvalte egne skattepenger

SAMEPOLITIKK

fritt. Oljeselskapene måtte også betale skatt direkte til dem av hver eneste tønne olje de hentet ut fra jorda i området inuitene hadde tatt kontroll over. Der står altså øst-inuitene i dag.

De fortsatte å slåss

Det er ikke sikkert de vil stoppe med det. Etok som har vært leder for den kampen de har ført sier:

«Det (opprettelsen av borough, sjølstyret) var et skritt på veien, en mulighet for å komme videre. Det sentrale er at det har gitt oss mulighet for å kontrollere de besøkende, og våre besøkende er oljeselskapene. Vi kan fortelle dem hvordan de skal oppføre seg i landet vårt. Og hvis de ikke retter seg etter det, så kan vi slåss. Det er da noe. Og det er noe som alle kan kjempe seg til. Den hvite mann sa da han tok landet at Gud ga ham det. Men vi veit at urbefolkninga har internasjonalt anerkjente rettigheter til landet som beskytter dem mot å bli rævpult av Gud. Imidlertid respekteres ikke disse rettighetene, og derfor har vi nå organisert oss. Alle inuit. Vi har beslutta at vi ikke vil utslettes og vi er likeglade med hvor og hvordan vi slåss. Vi slåss.»

Om betydninga av denne politiske kampen, sier Etok videre:

«Fordi den arktiske situasjon, både miljømessig og klimatisk, er meget følsom — er det i alles interesse å verne om den. De gevinster man kan få ved en uforsiktig og ugjennomtenkt ressursutvinning, kan godt vise seg å bli skjebnesvangre på sikt. Men det er svært få i vestens maktsentra som tenker på lang sikt — og det er en av de største farer som hviler over den hvite manns samfunn idag. Vi derimot — er vant til å leve sammen med naturen gjennom årtusener. Vi lever av den, men vi lever også sammen med den — og det er vår kultur nettopp at vi hele tida lever i overensstemmelse med naturen.

Det er denne kulturen vi idag kjemper for med alle midler. Det hvite samfunn er på vei til å ødelegge den — hvor groteskt det enn er. For det viser bare at det hvite samfunn ikke kjenner sitt eget beste. Vi vil ikke eie alt her oppe. Det er ikke det det dreier seg om. Men vi vil være med å styre utviklingen, så ikke omkostningene blir katastrofale for oss alle. Et meget enkelt ønske».(5)

Internasjonal annerkjenning

Hvor langt inuitene er kommet i sin kamp er også hvalfangsten et eksempel på. Den internasjonale hvalfangstkomisjonen, IWC, gjorde i 1982 et moratorievedtak som oppfordret medlemslandene til å stoppe hvalfangsten fra 1982. Komisjonen har imidlertid innrømmet at hvalfangsten har sin helt spesielle plass for urbefolkningen i de arktiske områdene. Inuitene i Alaska får derfor fortsette med sin tradisjonelle fangst på tross av vedtaket.

I den amerikanske delegasjonen til IWC har inuitene sin selvsikre plass, men en av delegatene til årets kommisjonsmøte i Malmø (1986), Arnold Browner jr. eller

Nasuk, ønsker at inuitene gjennom sine organisasjoner kan få egen representasjon i kommisjonen.(6)

Relevans for samenes frihetskamp?

Skoledirektøren i Troms dro i 1865 på en studiereise til Skottland og Wales for å se hvordan de engelske myndighetene hadde løst problemene med engelsk-opplæring blant walisiske og gæliske barn. Erfaringene fra denne turen ble seinere brukt i fornorskingsarbeidet blant samiske og delvis kvænske (finske) barn i Troms og Finnmark.(7)

Det er derfor ikke nytt at norske myndigheter går til utlandet for å studere minoritetspolitikk. Derfor er det interessant å se på hvilken måte samerettsutvalget har valgt å hente sine erfaringer til sin første delinnstilling. Som vi har sett, har inuitene i Alaska kommet mye lengre i reell sjølråderett over egne ressurser enn det Hjemmestyreordningen har klart å gjøre for inuitene på Grønland. Men som vi har nevnt tidligere så er det Hjemmestyreordningen som blir trukket fram i samerettsutvalgets innstilling, opprettelsen av North Slope Borough er overhodet ikke nevnt. Ut i fra rettstradisjonen om at urbefolkninger alltid har rett til landet i de områdene de bor, så tok inuitene i Alaska sitt sjølstyre.

På Grønland anser danskene og Hjemmestyreordningen denne retten som ikke-eksisterende. Derfor er det store muligheter for at undertrykkelsen av inuitene på Grønland kommer til å fortsette, om de da selv ikke tar retten til ressursene. Samene har idag kommet et stykke på vei i sin kamp for å oppnå likestilling for sitt språk og kultur, sjøl om det står mye igjen.

Men er det mulig å opprettholde en kultur hvis man samtidig bryter ned den samiske måten å leve på, og samiske retts og brukstradisjoner? Hvis rovdriften på ressursene i Sapmi skal stoppes, så er det helt nødvendig at samene får kontroll over sine egne ressurser (fangst, fiske, gruvedrift og olje).

Her vender vi derfor nok engang tilbake til spørsmålet om eiendomsrett og samisk sjølstyre. Vi venter derfor i «spenning» på hva Samerettsutvalget vil foreslå i sin innstilling om disse spørsmålene. Men det er neppe grunnlag for store forhåpninger til radikale forslag, til det er disse sakene trolig for heite ikke minst for mange fylkes- og kommunalpolitikere i Nord-Norge. ■

Kilder:

- 1) NOU 1984: 18 s. 600, paragraf 2-1, 2-2, 2-3
- 2) Felix Cohen: *Handbook of federal law*.
- 3) Hjemmestyrekommisjonens betænkning 1978 del.2
- 4) Jens Brøsted: *Beskåret Hjemmestyre*. Rhodos, København 1979.
- 5) Philip Lauritzen: *Olie og amuletter*. Informationsforlag, København 1979.
- 6) Intervju med NRK juni 1986
- 7) Ivar Bjørklund: *Fjordfolket i Kvænangen*. Universitetsforlaget Tromsø 1985.

Samers med skutt rein, av Johan Tiren, 1853-1911

RETTE TIL LAND & VANN

Diskusjonen om retten til land og vann går på premissene til dansk-norsk imperialistjuss. Hvordan reinen er gitt et spesielt rettsvern, men deler av det samiske folket som har drevet reindrift ikke har noe rettsvern, og hvordan denne jussen har åpna for full rasering av næringsgrunnlaget for majoriteten av det samiske folket. Den samiske frigjøringskampen må vende den juridiske diskusjonen ryggen for å vinne fram.

Av Hans Husum og Kato Johansen

NSR uttalte seg krystallklart om retten til land og vann i 1974:

«Fra gammelt av har siidaen eller samebyen vært bærer og utøver av rettigheter til land og vann, til beite, fangst og fiske....

Etter samisk rettsoppfatning eier ikke staten grunnen til sameområdene. Samene oppfatter læren om statens eiendomsrett til grunn i Nordland, Troms og Finnmark

som et overgrep som er søkt rettferdiggjort ved rettsregler etablert utenfor Sameland i første rekke begrenset til bruk overfor fremmede stater som tidligere pretender- te rett, eller nasjonal overhøyhet over Sameland.»

Opp mot dette står den imperialistiske rettsoppfatninga som med sverd og bibel i hånd slår fast Kongens eiendomsrett til jorda i Såpmi. Denne rettstradisjonen skriver seg tilbake til Magnus Lagabøter.

SAMEPOLITIKK

Han var, som vi lærte i skolen, en god nordmann som ga viktige bidrag til å bygge landet. Magnus innførte statsskatt på jord i 1274, og slik skattetaksert jord blei kalt matrikulert jord. Da den norske koloniseringa av Sápmi skøyt fart på 1700-tallet, blei det nødvendig for kongen å anvis settlerne jord. Slik blei små biter av Sápmi for første gangen matrikulert på 1700-tallet. Og med logisk konsekvens måtte da også kongen eie og disponere resten av Sápmi — altså den umatrikulerte jorda i Sápmi. Ut fra et slikt sirkel-resonnement kunne derfor det kongelige finansdepartement i 1848 uttale:

«Det egentlige Finnmarken har nemlig fra gammel tid af været betragtet som tilhørende kongen, eller staten fordi det opprinnelig kun var beboet av et nomadefolk, Lapperne, uden faste boliger.»

Fra 1700-tallet av har det altså eksistert en sannhet i norsk politikk og juss som heter statens umatrikulerte grunn i Sápmi. At juristene ved det danske hoff er frekke nok til å legitimere denne juridiske konstruksjonen med henvisning til kongens rett fra gammelt av, bør ikke overraske noen. Det som bør overraske oss mer er at diskusjonene om samefolkets frihetskamp føres på et slikt grunnlag og seriøst vurderer hvilke huller som finnes i lovverket og som kan gi samene adgang til Statens umatrikulerte grunn. For det er ikke noe ubetydelig område vi diskuterer. Den umatrikulerte grunnen i Finnmark fylke (ikke medregna områder i Troms, Nordland, Sør- og Nord-Trøndelag) er på 48 000 kvadratmeter — det vil si en syvendedel av arealet i det nåværende kongerike, og 5000 kvadratmeter større enn hele Danmark.

I det følgende skal vi se litt på imperialistjussens vilkårlighet og mange sjølmotsigelser og moderne norske juristers saltomortaler for å beholde egen troverdighet. I 1977 sier justisdepartementet:

«Det er typisk for reindriften i rein-beitedistrikt at den er basert på bruk av arealer som brukeren ikke selv eier.

Utgangspunktet har trolig vært en faktisk bruk uten noen forestilling om eiendomsrett til grunnen eller noen rettslig begrunnet hjemmel for virksomheten....

I forhold til Statens (Kongens) overhøyhetsrett eller eiendomsrett, da denne oppstod og likeså i forhold til private grunneiere har denne bruksutøvelse meget til felles med det som er blitt kalt allemannsrett.

Oppfatningen om at det var tale om en virkelig rett, har antakelig utviklet seg etterhvert uten at karakteren eller innholdet av retten er blitt nærmere definert.»

Til dette kan vi si i alle fall tre ting:

Juristene gir inntrykk av å være åpne for en diskusjon om samenes rettigheter, men slår fast som utgangspunkt at kongen eier jorda og at reindrifas rettigheter må defineres utifra dette faktum. Juristene er som kjent nøytrale og bruker uttrykket «oppstod» om en eiendomsrett som kongen tilrana seg med sverd og bibel. Juristene gir inntrykk av at samenes rettighetskrav er noe som har utviklet seg etterhvert, mens sannheten selvfølgelig er at samefolket, samisk næring og samiske rettigheter har vært i Sápmi i over 2000 år — og at norsk

røverrett har utvikla seg etterhvert. Men visse rettigheter innrømmes samene aller nådigst av juristene. Enda vanskeligere har Tønnesen det i 1978 enda han er en jurist med stor sympati for samefolkets kamp. Om eiendomsretten til allmenningen, altså Statens umatrikulerte grunn sier Tønnesen:

«Kunne man (det vil si samene, min kommentar) bli anerkjent som eier, ville man vel helst også overta den juridiske rådighet over den del av allmenningen det blir tale om. Men man behøver ikke nødvendigvis gå så langt. Det er tenkbart at man subsidiært kan godta at staten fortsatt må få beholde disposisjonsretten til eventuell ny lov måtte endre dette. Men at man i hvert fall blir godkjent som eier i den forstand at man har krav på eierens stilling til restretten.»

Og dermed får eierens rett til inntektene etter bergverkslovgivningen og retten til verdien av eksproprierte fallretter o.s.v.»

«Etter min mening er det for tiden bare den subsidiaire oppfatningen prosederbar. Den er dertil bare prosederbar i de gamle samiske strøk...»

«De norske bygder ved kysten har etter min mening åpenbart ingen mulighet for å nå fram med søksmål som nevnt.»

Dette er et godt eksempel på en norsk jurist som virkelig svetter for å respektere den norske røverjussen og samtidig gi samene litt av det som samenes er. Flere ting er interessant i det Tønnesen skriver. For det første har vi her å gjøre med en innflytelsesrik norsk jurist hvis ord vil få stor betydning i den kommende diskusjonen med sameretts-utvalgets neste delinnstilling — om retten til land og vann i Sápmi. Tønnesen har en meget velvillig holdning til samefolkets krav.

For det andre. Tønnesen leverte i 1972 et viktig doktorgradsarbeide som slår fast at begrepet Statens umatrikulerte grunn i Finnmark er en konstruksjon som den norsk-danske forvaltninga har gjort. Det er en konstruksjon som ikke holder vann juridisk. Det er blant annet Tønnesens fortjeneste at ikke Høyesterett de siste 5-6 år har kunnet begrunne overgrep mot samefolket i begrepet Statens eiendomsrett til den umatrikulerte grunn. I stedet gjør Tønnesen en liten vri og innfører den norske Statens delvise eiendomsrett og tilkjenner samene en restrett hva nå det måtte være for slags juss.

For det tredje viser Tønnesen-sitatet den fullkomne juridiske vilkårlighet. Ved hjelp av restrettsbegrepet kan Staten bygge ut gruvedrift og vassdrag mot at samene får ei viss erstatning. Dette passer som hånd i hanske med Statens politikk — og det er selvfølgelig derfor at Tønnesen vrir seg nettopp som han gjør. For det fjerde er det interessant at Tønnesen er såpass ærlig at han sier:

«For tiden vil samene nok bare vinne fram med visse rettighetskrav.»

Sagt rett ut: Det er den politiske situasjonen som bestemmer hva som er gangbar juss. Denne gjennomgangen av smakebiter på imperialistjuss er interessant bare på grunn av to ting. Den viser jussens vilkårlighet. Den

I 300 år har det vært drevet reindrift slik vi kjenner den nå. Reindriften har stort sett fått gå i fred og med en smule rettslig beskyttelse. Men den rettslige beskyttelsen har vært begrenset til å gjelde reinen.

juridiske diskusjonen av samenes rettigheter er full av sjonglering med begreper som statens eiendomsrett, samenes bruksrett, samenes allmenningsrett, statens disposisjonsrett, samenes restrett, statens ekspropriasjonsrett o.s.v.

Den som har makta konstruerer en ny lov eller et nytt begrep eller justerer domstolenes praksis for å få satt ut i livet sin politikk på en måte som ser anstendig ut. For det andre går det en tråd gjennom dette juridiske villniset. Den norske statens eiendomsrett til land og vann i Sápmi er hellig og ukrenkelig, en to tusen år gammel samisk rettstradisjon anses som ikke-eksisterende. Alta-dommen fra 1982 er utvetydig:

«Når det gjelder reguleringsvedtaket er rettstillingen intern-rettslig sett klar: Mulige samiske rettigheter må — på samme måte som andre rettigheter, vike for vedtaket om ekspropriasjon mot erstatning i penger.

Vern av rein

I 300 år er det drevet reindrift slik vi kjenner den nå. For det meste har drifta foregått i områder den norske staten ikke har hatt særlig bruk for. Derfor har reindriften stort sett fått gå i fred og det har til og med vært mulig å span-dere en viss rettslig beskyttelse. Men, for ikke å forlove seg, har den rettslige beskyttelsen vært avgrenset til å gjelde reinen.

(Jamfør Alta-saka og de 15 rein som blei ramma av Alta-utbygginga. De utgjorde erstatningsgrunnlaget fra Statens side.) Lappekommisjonen av 1897 åpnet imidlertid for visse særrettigheter for reindriften:

«Hvorvidt begrunnelsen for denne (bruksadgangen) er søkt i en av flyttlapperne erhvervet rett, der hviler på sedvane eller alderstids bruk, finner man det for nærværende motiver uten betydning å granske. I det hele tatt turde spørsmålet om rettsgrunnlaget for flyttlappernes adgang til reinbeite på privat grunn ha mere teoretisk enn praktisk interesse, all den stund det ikke reises krav på forholdets ophør...»

Altså så lenge de ikke hindrer oss har de retten på sin side. Så kommer etterkrigstida med el-utbygging og andre reguleringer, da blei reindriftssamene i veien. Alta-vann-dommen fra 1968 er interessant i denne sammenheng. Dommen viser en sprekke i argumentasjonen for Statens eiendomsrett og ga åpning for særrettigheter til reindriftsnæringa. Svenske reindriftssamer blei i denne dommen tilkjent erstatning for tap av rettigheter til reinbeite og fiske p.g.a. neddemning av Alta-vann i Troms. Høyesteretts begrunnelse var:

«...fra historisk tid har lappene i dette bestemte området etablert og festnet nødvendig bruk i næring. Etter dette er prinsippet om alderstids-bruk godtatt som grunnlag for ei gruppes bruksrett til land og vann i et område og som grunnlag for erstatningsplikt for Staten.»

Under Alta-saka blei dette prinsippet imidlertid igjen skjøvet til side, for det var for mye politisk som sto på

SAMEPOLITIKK

spill for regjering og Stat. Rettsvernet for reindrifta betyr altså i klartekst at reindrifta kan ødelegges mot erstatning for antall rein. Men det er da enda noe. La oss sammenligne med rettsvernet som gjelder for andre samiske næringer, næringer som har lenger historisk tradisjon og som er bærere for en langt større del av samefolket enn hva som er tilfellet med reindrifta.

Hvalfangst

Hvalfangst er en gammel sjøsamisk næring, der hvalen blei sperra inne i fjordarmer eller i isen og drept der. (Slik inuitene driver sin hvalfangst.) I 1591 blei rettighetene til denne fangsten delvis fratatt sjøsamene i Varanger uten noen form for kompensasjon. Da fangsten med større båter langs kysten kom i sving på 17-1800 tallet, var det heller ingen som rådspurte sjøsamene, langt mindre ga dem noen erstatning.

Selfangst er en like gammel sjøsamisk næring som må ha gitt rikt utbytte i endel områder. Fram til 1950-60 tallet har kobbejakta vært en viktig binæring i mange sjøsamiske bygder i Finnmarksfjordene. I ly av kanonene på Vardøhus annekterte dansk kongen allerede på 1500-tallet en del av disse rettighetene uten noen form for erstatning. Jaktreglene for fjordsel slik vi kjenner dem i dag er vedtatt i Oslo uten noen rådspørring hos sjøsamene.

Laksefiske i elv er en av de bærende samiske næringer. Den gamle måten med tverrstengsel og stågarn i elvene er regulert vekk uten noen form for erstatning. Sjøsamene i elvedalene må i dag kjøpe fiskekort til sin egen elv på lik linje med norske settlere i området. Imidlertid kan reindriftsfolk drive fritt fiske, unntatt i Alta-elva.

Laksefisket i fjordene med kilenot og krokarn er en gammel sjøsamisk næring, der de samiske boplassene i fjordene gjennom generasjoners bruk har hevd på sine faste lakseplasser. Staten vedtok i 1981 å redusere antall slike lakseplasser i Finnmark fra ca. 3 200 til ca. 1 600. Avgjørelsen er anket av sjøsamene og anken er avslått. Etter de nye reglene er det nå bare en-yrkes fiskere og en-yrkesjordbrukere som kan tilvises lakse-plass på Statens grunn i Finnmark. Så lenge næringsgrunnlaget for majoriteten av den samiske befolkning er kombinasjonsbruket (jordbruk, dyrehold, fjordfiske, fangst, bærplukking), så betyr det at staten har radert bort den samiske retten til egen grunn og vann.

Hogst i skogen var fra gammelt av fri og uten avgifter, og organisert gjennom de samiske siidaene. Fra 1700-tallet blei det innført regler for anvisning av hogstplass, regler for tillatt mengde hogst og andre restriksjoner som feide de samiske rettigheter til side under henvisning til Statens eiendomsrett til såvel lauvskog som barskog. De som trass i dette fortsatte å praktisere sine rettigheter, blei anklaget for tjuveri og bøtlagt. Opp til denne dag handheves Kronens uinnskrenkede rett til Finnmarksskogen basert på den danske regjeringsadvokatens utredning av 1864.

Studie av ung roende same, av Francois-Auguste Biard, 1799-1882.

Retten til utmarksslått og husdyrbeite for den fastboende sjøsamiske befolkninga har eksistert fra 1500-tallet, altså fra før tam-reindrifta slik vi kjenner den. Disse rettighetene er dels basert på hevd, dels er de tinglyst på skjøtene over samegårdenes matrikulerte grunn. Fram til 1950-tallet blei disse rettigheter respektert. Men den ekspansjonen i reindrifta — som kom med norsk rettsbeskyttelse i ryggen — har utestengt mange sjøsamiske sauebønder fra gamle utmarksslåtter eller beiteområder.

Retten til torvmyrene blir av salig forstmester Solem i Finnmark omtalt slik i 1894:

«det antages at brugen af statens torvmyre på mange steder er like gammel som den første bebyggelse, og da der, så vidt mig bekjent, aldrig fra autoritetenes side har været nedlagt noget forbud mot en sådan brug, må det vel anses som givet at almuen har erhvervet en brugsret som den ikke kan berøves...»

Men se der tok forstmesteren feil. Staten ville ikke anerkjenne sjøsamene noen som helst rett til torvmyrene og i lov av 1897 såvel som i jordsalgsloven av 1965 blei statens eiendomsrett, retten til regulering og retten til fredning eller ekspropriasjon eller fredning uten erstatning, slått fast.

Retten til molteplukking på allmenningsgrunn har fra gammel tid vært regulert innafor den samiske siidaen, slik at forskjellige boplasser og familier har hatt sedvanerett til visse bærrområder. Molteplukking har vært en

SAMEPOLITIKK

viktig inntektskilde for de sjøsamiske kombinasjonsbruka. Men næringa har ikke hatt noen rettsbeskyttelse som samisk næring, derfor har staten (i straffe-lovens paragraf. 400 og i molteforbudet av 1953) som påstått grunneier åpna moltemyrene for alle innbyggere i Finnmark, settlere på linje med sjøsamer. Næringstapet for mange sjøsamefamilier har blitt enormt stort, men ingen erstatning er gitt.

Retten til jakt, egg og dunsanking blei begynt utradert allerede i 1863 da jordsalgsloven tilla danskekongen jaktretten over Finnmarks-allmenningene og ga kongen rett til å bortforpakte jaktområder. Gjennom seinere jaktlover er statens rett til regulering av jakta i allmenning (innkludert egg-og dunsanking) slått fast, og gamle jaktområder som til denne dag er viktige som binæring for sjøsamebruka, er blitt åpna for settlere og andre norske statsborgere. Det ser jo pent ut at kongen vil forvalte jaktretten av hensyn til naturressursene resultatet har sjølsagt blitt rasering av viltressurser sammenligna med hvor rike de var tidligere. Den norske statsborgers rett til sport og jakt har veid tyngre enn sjøsamiske næringsrettigheter.

Retten til fjordfiske (bortsett fra sjø-laksefiske fra land) har fra gammel tid vært fri for både fastboende settlere og sjøsamer. Dette har nok ikke representert noe problem, fordi de gamle fangstmetoder ikke tillot noen rovdrift. Dessuten var ressursene rike. For majoriteten av den sjøsamiske befolkning har fjord-fiske vært en hovednæring. Fra 1950 og utover kunne fjordfiskerne konstatere at fjordene blei tømte ved rovfiske fra større havgående fartøyer. Torskestammene i Finnmarksfjordene er sannsynligvis lokale stammer som i liten grad vandrer.

Dette rovfisket har derfor vært dødsstøtet for mange sjøsamiske kombinasjonsbruk. På samme måte er silde-ressursene ødelagt uten tanke på fjordfiskernes næringsrettigheter. På 1970-tallet, altfor seint, viste staten sin nåde mot fjordfiskerne og freda enkelte fjordområder mot fiske med aktive og bunnskrapende redskaper. Noen erstatning for milliontap og ødelagt bosetting har sjølsagt ikke kommet på tale, vi har å gjøre med en planmessig gjennomført avfolkning av de sjøsamiske småbygdene.

En foreløpig konklusjon etter disse korte eksemplene er at røverjussen har gitt reindriftsnæringa et visst rettsvern, gjennom vern av reinen. Men ikke mer enn at den er til salgs mot erstatning der reindriftra truer viktige interesser (vei, vann, kraft, gruvedrift etc.) Røverjussen har derimot en etablert og kontinuerlig tradisjon i å frakjenne den sjøsamiske majoritet alle viktige rettigheter til sine næringsressurser.

Kulturvern uten økonomisk grunnlag

Første del av SRU (Samrerådetutvalgets) sin innstilling dreier seg om forslag til en egen sameparagraf i den norske grunnloven. Her er lange utredninger om behovet,

sammenligninger med andre land, formell plassering osv. Men her kommer det også fram en interessant motsetning i utvalget, som går rett på de sentrale spørsmål. Skal en slik paragraf bare gi rettsbeskyttelse til samisk kultur eller også til samiske næringer? Et medlem av utvalget, Martha Jáma har en særuttalelse der hun klart setter fingeren på den ensidige rettsbeskyttelse resten av utvalget legger opp til. Hun sier:

«Jeg mener det er viktig at grunnlovsbestemmelsen blir utformet slik at den gir den levende samiske kultur en reell beskyttelse. Det kan bare gjøres ved at sjøelve fundamentet i den levende samiske kultur gis muligheter til fortsatt å bestå. Det innebærer at de samiske næringer uttrykkelig blir nevnt i grunnlovsbestemmelsen.»

Spørsmålet om hva som skal stå i en grunnlovsparagraf på dette punkt berører sjøelve akilleshele til same-rettsutvalget, hvem som har retten til naturressursene. Derfor er staten sjølsagt interessert i å operere med et klart skille mellom samisk kultur og samisk økonomi og næring. Slik kan de gi inntrykk av å gå i spissen for vern av en urbefolknings rettigheter og kultur, samtidig som de kan fortsette utryddelsen av sjøelve grunnlaget for denne kulturen. Dette kommer veldig godt fram i de seks punkt der samerettsutvalget skal begrunne sitt forslag til paragraf. Her er det utelukkende kulturelle, språklige og andre overbygningsforhold tatt med. Hva en slik beskyttelse vil føre til uttrykker Martha Jáma slik:

«Hvis de samiske næringsformer forsvinner, vil den levende samiske kultur gå til grunne og man har bare en museums kultur tilbake.»

Hun foreslår følgende paragraf:

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene slik til rette at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sin livsform, sine næringsformer, sitt språk og sin kultur. Den 12. nordiske samekonferanse i 1983 kom med en kort definisjon av samiske næringer:

1. Samiske næringer er primærnæringer (jordbruk, reindrift, fiske, jakt og annen utnyttelse av utmark) som er i samsvar med samisk økologisk tradisjon for utnyttelse av ressurser og bærere av samisk kultur.

2. Samiske næringer er sekundær og tertiær-næringer som utnytter eller bearbeider produktene fra de samiske primærnæringene eller produserer/bearbeider for disse næringers behov.

3. Samiske næringer er kombinasjonsnæringer som foruten næringene nevnt i punkt 1 og 2 også omfatter næringer som kan drives i samsvar med disse.»

Dersom en slik definisjon hadde blitt lagt til grunn for en grunnlovsparagraf hadde det vært et skritt i riktig retning, sjøl om denne definisjonen ikke nevner eksplisitt retten til mineraler, ressurser og næringer i forbindelse med disse. Dette er nok det mest truende punkt, sett med den norske statens øyne idag. Derfor holder de seg til sin Museumsparagraf:

Det påligger Statens Myndigheter å legge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og utvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.

To fiskerlapper, av Guiseppe Acerbi, Paris 1804.

Den samiske retts-tradisjon

Det eksisterer en samisk rettstradisjon i Såpmi. Denne rettstradisjon er mye eldre enn noen dansk-norsk røverjuss. Bæreren av denne sameretten var siidaen — en sjølstendig enhet som bestod av ei gruppe samer som utnyttet et felles område til jakt, fangst og fiske, seinere også til reindrift. Bruken av områdene internt i en siida og regulering av næringsrettighetene mellom siidaer var nedfelt i forskjellige overenskomster og bestemmelser om straff for overtredelser. Innafor siida-systemet var det altså en domstradisjon som sannsynligvis blei leda av eldre respekterte siida-medlemmer. Det er viktig å slå fast at vi nå ikke snakker om en utdødd, arkeologisk rettstradisjon fra en fjern fortid. Så seint som på slutten av forrige århundre anerkjente den svenske staten siidaenes eiendomsrett til land og vann i områder av svensk Såpmi.

Idag fins fortsatt rester av siida-systemet i organiseringa av reindrifta i norsk Såpmi og samiske rettsoppfatninger, som har utgangspunkt i siida-systemet, er fortsatt sterke blant sjøsamere i Finnmarks fjorder.

Den samiske rettstradisjonen er en kontinuerlig to tusen år gammel tradisjon. Den er ikke opphevet ved noen rettskraftig avtale mellom samefolket og imperialiststatene i Norden. Ved enhver konflikt mellom samisk og imperialistisk rett er de samiske rettstradisjonene vurdert og fortolket av pomadiserte jurister ved det kongeli-

ge hoff og dømt nord og ned av norske domstoler.

Fra å være en levende og rettskraftig tradisjon for 100 år siden er sameretten idag ikke-eksisterende. Den utviklinga er sjølsagt i strid med annerkjent internasjonal juss om urbefolkningenes rettigheter, og er ubehagelig å se for enhver jurist med litt respekt for faget. Men å fortsette å diskutere samefolkets næringsrettigheter uten å ta den samiske rettsoppfatninga som utgangspunkt og grunnlag — det er å stille seg i røverjuristenes rekke.

Keiserens nye klær

Samerettsutvalgets neste delinnstilling skal ta for seg retten til land og vann i Såpmi. På bakgrunn av første del av denne artikkelen, er det ikke særlig dristig å si følgende:

Det eneste som blir spennende ved SRUs neste delinnstilling er hvilke nye krumspring juristene gjør for å tilkjenne samefolket en smule gamle rettigheter og samtidig slå fast kronens eiendomsrett. I tråd med de siste hundre års politiske praksis vil reindriftsnæringa kunne bli gitt et visst rettslig vern, mens næringsrettighetene til den fastboende samiske befolkninga fortsatt skal ligge døde.

Hvis dette er riktige antakelser, framstår et ganske klart bilde av samerettsutvalgets arbeid. Det er en nykolonialistisk ordning for Såpmi med et litt mer delikat utseende enn den vi har idag. Den samiske frihetskampen står da overfor et politisk problem. Flere hundre års røverjuss og fornorskningsspolitikk har i stor grad gjemt bort sameretten og bevisstheten om at det finnes en genuint samisk rettstradisjon. Dette er ytterlig forsterka ved at sameretten ikke er nedfelt i skriftlige kilder eller i noen praksis ved samiske domstoler — for slike domstoler finnes ikke. Utgangspunktet for denne rettstradisjonen er den sjølsagte rett til land og vann ethvert folk har gjennom historisk bruk. Derfor kan samerettsutvalget ikke komme med forslag som betyr en innrømmelse av samisk rett til land og vann i de samiske områdene, uten å avsløre statens historiske røveri og innrømme at same-ene egentlig skal ha full råderett over sine områder.

Den samiske frihetskampen må skjære igjennom det juridiske juks og sette spørsmålet om retten til land og vann i forgrunnen. ■

Kilder:

NOU 1974:21

Trond Thuen, «Samene — urbefolkning og minoritet», Universitetsforlaget 1980)

Ot.Prop. nr. 9 1976/77.

NOU 1984: 18 (Samerettsutvalgets første delinnstilling)

Tønnesen: Retten til jorden i Finnmark. Universitetsforlaget 1979

Porsanger SLF: Fastboendes rettigheter i samiske kyst og fjordstrøk. Lakselv 1985.

Resultater av torskemerking i Laksefjord og Porsangerfjord.

TEMA:

REINDRIFT

Røde Fane setter søkelys på situasjonen for reindriftras rolle etter Alta-kampen. Reindriftsavtalen og situasjonen etter Alta-kampen har bidratt til å knytte reindriftsamenes ledere sterkere til Staten. Reindrifts-samene står i en klart gunstigere stilling enn andre fordi de representerer en annerkjent næringsinteresse.

SAMEPOLITIKK

REINDRIFT OG STATSMAKT

Ei vulgarisering av Darwins raseteorier har tjent som legitimering verden over. I Norge er de historiske røttene svenskehatet fra unionsoppgjøret som slo ut i stornorsk sjåvinsime overfor samene.

Av Eva Berg

Tamreinen har vært en del av samenes livsgrunnlag så langt tilbake som det kan påvises ved historiske kilder. I det tradisjonelle fangstsamfunnet var tamrein viktig som transportdyr og som lokkerein under villreinfangsten. Villreinjakt, pelsdyrfangst og fiske var hjørnesteinene i en allsidig fangstøkonomi i det meste av Sameland. De nordiske statenes kolonisering var godt i gang på 1300-tallet. Kampen om Sameland skjøt for alvor fart omtrent samtidig som de europeiske stormaktene starta si utplyndring av det amerikanske kontinentet. «Skattlegging» og handel ble seinere grunnlag for territorialkrav. Ei rekke kriger og skiftende allianser førte til den endelige annekteringa og delinga av Sameland i 1751 og 1826. Utplyndringa førte til rovdrift på både pelsdyr og villrein. Villreinen ble til slutt helt utrydd. Ressursgrunnlaget for det urkommunistiske fangst samfunnet var i stor grad ødelagt og samene måtte finne andre måter å leve på. En tilpasning ble fra 1600-tallet og utover å flytte med reinflokkene til kysten om våren og tilbake mot innlandet om høsten. Dette ble opphavet til den helnomadiske reindrifta som har etablert et stabilt flyttemønster i Finnmark allerede på 1700-tallet. Reinnomadenes flyttinger sprengte fullstendig det tradisjonelle mønsteret for ressursutnytting hvor hver siida suverent disponerte et avgrensa område. Dette førte til næringskonflikter mellom kystsamer og flyttsamer. Når de førstnevnte klaga til Kongen i København greip majesteten inn til fordel for de sistnevnte (tidlig på 1700-tallet). Danskekongen utnyttja altså en intern samisk konflikt til å styrke sin posisjon i forhold til svenskekongen foran den endelige delinga av Finnmarksvidda.

Annekteringa av sameland hadde skjedd med en viss humanistisk fasade reindriftsamene fikk «lov» til å fortsette å flytte over grensa slik de hadde flytta før etter å ha valgt svensk eller norsk statsborgerskap. (Lappecodicillen). Dette var likevel ikke til hinder for økende jordbrukskolonisering av norske settlere spesielt i Troms. Særlig i siste halvdel av 1800-tallet fikk dette betydelig omfang som alternativ til utvandring til Amerika.

Når settlerne tok i bruk og dyrka opp flyttsamenes gamle områder oppstod det konflikter som i enkelte tilfeller endte med drap, bl.a. i Balsfjord og Bardu. Fra midten av 1800-tallet begynte settlerne i Troms å klage til myndighetene og kreve regulering av reindrifta. Fra 1800-tallet skjedde det en klar endring i offentlig samepolitikk og jus både i Sverige og Norge. Mens Lappecodicillen hadde «Den Lappiske Nations Conservation» som offisielt siktemål, måtte samekulturen og reindrifta nå vike for en «Høyere Civilisation».

Darwin

Det ideologiske grunnlaget for dette var sosialdarwinismen, ei vulgarisering av Darwins teorier til raseteorier som skulle legitimere imperialismens frammarsj verden over. For Sveriges del har Thomas Cramer klart vist hvordan den juridiske eliten frarøvet samene rettigheter til fordel for kapitalistiske bedrifter hvor de sjøl hadde interesser. I Norge slo svenskehatet fra unionsoppgjøret over i stornorsk sjåvinisme overfor samene. De reindriftsamene som var svenske statsborgere blei klart oppfatta som svensker. Deres rettigheter blei ansett som svenske krav på Norge som det derfor gjaldt å avvike. Dette synet har prega norske politikere og byrokrater fram gjennom 1970-åra. I Norge bidro frykt for finsk ekspansjon også til beinhard fornorskningsspolitikk overfor samer og kvener. Den norske reindriftlova som ble vedtatt i 1933 var i hovedsak skrevet omkring århundreskiftet som ei avviklingslov. Reindrifta skulle få bestå til den døde ut av seg sjøl, men måtte finne seg i å vike for jordbruk og andre «høyerestående» interesser når det oppsto interessekonflikt. Loven gjaldt til 1979. Avviklingslova til tross reindrifta besto, men den forandra seg, mest av andre årsaker.

Fortsetter side 43.

Aftenbønn på fjellet, ukjent kunstner etter D.A. von Hogguer. Han reiste i Nordland i 1828 og ga ut ei reiseskildring i 1841. Han hadde selskap med Lapplandmisionær Petrus Laestadius som på litografien holder bønnemøte med en gruppe samer.

IMPERIALISTISK REINDRIFTSAVTALE

Saten kjøper seg politisk alibi for imperialistisk ekspansjon i Sameland. En slik analyse kan hjelpe oss i å forstå hvorfor den samiske fronten nå slår nye sprekker. Det ser ut som det etablerer seg et reindriftsaristokrati som er sterkere knytta til staten enn tidligere.

Av Per Larsen

Røde Fane vil her for første gang sette søkelyset på hvordan reindriftsavtalen og situasjonen etter Alta-saka har bidratt til å knytte reindriftsamenes ledere sterkere til Staten. Vi argumenterer for at Staten kjøper seg politisk alibi for imperialistisk ekspansjon i Sameland og mener det kan hjelpe oss til å forstå hvorfor den samiske fronten slår nye sprekker.

Reindrifta blei offisielt kvitt avviklingsstemplet for vel 10 år siden da den fikk egen næringsavtale med Staten. Nå skulle reindrifta behandles som ei primærnærings, ikke en kulturell kuriositet. Hovedavtalen fra 1976

har som formål:

1. Sikre reinbeite-arealene mot naturinngrep.
2. Bidra til god ressursutnytting og kjøttproduksjon.
3. Bidra til trygge og gode økonomiske og sosiale levekår for reineiere.
4. Sikre reindrifta som grunnlag for samisk kultur og bosetning.¹⁽¹⁾

NRL og Staten var altså enige om at pengesekken skulle åpnes for å oppnå dette. Før 1976 hadde Staten bare bevilget småpenger til reindrifta. Overføringene over reindriftsavtalen er satt opp i tabell 1.

SAMEPOLITIKK

Tabell 1. Statstilskudd over reindrifftsavtalen 1977 - 86, mill.kr.(2)

1977	1981	1983	1985	1986
9,6	27,9	43,5	65	68,5

Vi ser at overføringene har vokst fra 1981 og at veksten har begynt å flate ut. De direkte tilskuddene til reindrifta utgjorde for åra 1982 til 1984, 35 prosent av den beregna nettoinntekta til reineierne.(3) Støttenivået skulle i så måte ha kommet på nivå med jordbruket.

Hvordan stemmer så de fine orda i hovedavtalen med det som har skjedd seinere?

Land, ikke penger

Formålet om å sikre arealene er særlig interessant. Omkring Alta-kampen var jo urbefolkningenes krav — **Land - ikke penger** — sterkt framme. NRL har satsa mye på håndfaste resultater her, men fasit etter 10 år er nok nær null. Reindrifta har ikke oppnådd annet enn tomt prat fra Staten. Bit-for-bit-politikken fortsetter som før. Reinbeitelandet spises opp uten at nytt land legges ut i stedet. Mellom en femtedel og sjettedel av reindrifta er ødelagt etter krigen.(4)

Melding om reindrift og totalregnskap for reindrift som gis ut av Staten hvert år viser at situasjonen for reindrifta er forskjellig i ulike landsdeler. Før Tjernobyl-ulykka ser det ut til at reindrifta i Trøndelagsområdet var etablert som en solid levevei for sørsamene, mens reindrifta i Nordland og Troms sliter med ustabile vinterbeiter og store tap av dyr på beite. For størstedelen av Finnmark ser det ut til at for store flokker på beite har ført til innbyrdes trengsel og kamp om landet og dårlig økonomisk utbytte.

Spesielt i Finnmark er formålet om god ressursutnytting og best mulig kjøttproduksjon langt fra oppnådd. Antallet rein er tredobla siden krigen. Økningen har vært spesielt sterk de siste åra. Finnmark hadde ca. 118 000 rein i 1980 og 176 000 i 1985.(5)

To av Statens egne fageksperter har i en artikkel i et landbruksøkonomisk tidsskrift kommet med sterkt kritiske merknader til bruken av reindrifftsavtalen. De hevder at overføringene bidrar til å øke reintallet i stedet for produksjonen av slakte-uttaket.(6)

Fritt gjengitt mener de at de fleste reindriftssamer har en førkapitalistisk økonomisk tilpasning. Økte overføringer som pristilskudd og direkte tilskudd vil bare føre til mindre slakteuttak. Reindriftssamene slakter likevel ikke mer enn det de trenger til å dekke kontantutleggene sine. De investerer derfor heller i en større reinflokk enn økt personlig forbruk, bankinnskudd og aksjespekulasjon.

Når Statens politikk bygger på at reindriftssamene maksimerer profitt vil derfor virkningen bli en helt an-

nen enn i det offisielle formålet, nemlig at reintallet øker.

Økt klasseskille

Det er også mye som tyder på økt klasseskille innen reindrifta i Finnmark — de store blir større og de små mindre. Dersom en deler reintallet i Finnmark på 4 grupper vil gjennomsnittlig fordeling bli slik:(7)

246 reineiere har	179 rein
104 reineiere har	423 rein
77 reineiere har	571 rein
39 reineiere har	1128 rein

Gjennomsnittsinntekta i reindrifta var bare 70-80 000 kroner pr. årsverk i 1982 - 84 (8) og da må en regne med at ikke så rent få har en inntekt omtrent på eksistensminimum.

Antallet reindriftssamer har ikke gått ned etter at reindrifftsavtalen kom. Til tross for at reindrifftsavtalen utvilsomt har bidratt til en viss levestandardøkning og kanskje til å holde folk i næringa, er fortsatt store næringspolitiske problem uløste. Urbefolkningenes slagord er i praksis snudd på hodet slik at reindriftssamene mister *land* og får *penger*.

Hvordan disse pengene brukes er avgjørende for hvordan reindriftsnæringa utvikler seg videre. Både hvor mye penger som skal overføres og hvordan de skal brukes, avgjøres i årlige forhandlinger mellom NRL og Staten.

Det er neppe tilfeldig at overføringene gjorde et hopp i 1981 og har økt siden. NRL kunne utnytte situasjonen etter nederlaget i Altasaka til å presse mest mulig ut av

SAMEPOLITIKK

Staten. Staten hadde opplagt behov for et samepolitisk alibi. Krava var dessuten høyst rimelige i forhold til det jordbruk og fiske har fått i en årrekke.

Altasaka og reindrifftsavtalen har bidratt til å endre NRLs forhold til sentralmyndighetene ganske radikalt i løpet av få år. Organisasjonen er nå dratt inn i et vanlig korporativt samarbeidsforhold med statsapparatet. I praksis betyr dette at ledelsen i organisasjonen blir økonomisk og politisk knyttet til Staten, og må balansere på stram linje mellom medlemmenes og Statens interesser.

På lag med staten

Et godt eksempel på hvordan NRL-ledelsen spiller på lag med Staten er striden om slakteriutbygging som har foregått nokså åpent i lokalavisene i Finnmark de siste åra. Tradisjonelt har det vært to slakterier i Finnmark, ett i Karasjok og ett i Kautokeino. Begge steder har det lenge vært behov for nybygg. Mens Staten hele tida har pressa på for sammenslåing av økonomiske årsaker, har folk begge steder ønska å beholde eget slakteri. Utbyggings-spørsmålet har vært utreda flere ganger uten at alle som har vært med har blitt enige. Kautokeino fikk likevel nytt anlegg i 1981. Når NRL seinere fremma krav om tilsvarende i Karasjok, krevde Staten sammenslåing for å bevilge penger.

NRL gikk med på dette og senere er det NRLs formann som har stått fram som pådriver for sammenslåing. Den økonomiske bindinga er også sterk. Organisasjonstilskudd og tilskudd til NRLs egen faglige virksomhet, til det nystarta utviklingsselskapet og til bedriften A/L Reinprodukter (Reinslakteriet i Kautokeino) økte fra 2,3 millioner i 1983 til 9,3 millioner i 1986.(9)

Styret for slakteribedriften har en tidligere NRL-formann som styreformann og nåværende NRL-formann som nestformann. Det vakte oppsikt i Finnmark at styret for A/L Reinprodukter fastsatte styreformannens honorar til 100 000 kr. året. Unektelig et fett bein, også sammenligna med norske industribedrifter. NRL har for sin del heltidsansatt formann som er kjent for å drive en stor og moderne reindrift med leid hjelp og godt utbytte.

Etter konfrontasjonen med NSR og frieriet til SLF på grunn av reindrifftskretsspørsmålet blei NRL-formann Odd Erling Smuk intervjuet i avisa Sagat. Han sa da helt klart at NRL var godt fornøyd med reindrifftsituasjonen og forholdet til Staten.

Det er opplagt at Smuk og en del andre store reineiere har god grunn til å være fornøyd på egne vegne. Foruten muligheten for godt betalte verv gir også situasjonen med statlig reindriftpolitikk innrettet på profitt-orienterte rein-eiere store muligheter for de mest ressurssterke. For det store flertall av reineiere er situasjonen utvilsomt vanskelig.

Det har skjedd mye på kort tid og bildet er langt fra klart, men situasjonen begynner å minne om forholdet mellom Staten, Bondelaget og samvirkeorganisasjonene i landbruket.

Reindriffts-aristokrati

Det ser ut som et reindriffts-aristokrati er i ferd med å etablere seg økonomisk og politisk som en egen klasse. Store og mektige reineiere er ikke noe nytt. Det som er nytt er at det politiske samarbeidet med Staten og de økonomiske ressursene fra Reindrifftsavtalen gir dem en langt sterkere maktposisjon i reindrifftssamfunnet enn tidligere. En klasseanalyse av reindrifftssamene ville vise at det finnes et borgerskap blant reindrifftssamene — et mindretall som i hovedsak lever av andres arbeid.

Blant reindrifftssamene må en i utgangspunktet regne med at det er et borgerskap som dominerer i organisasjonsledelsen - nåværende formann er utvilsomt også et godt eksempel på det. Men det finnes to slags borgerskap i undertrykte nasjoner.

For det første finnes det et nasjonalt borgerskap, som i vårt tilfelle forsvaret den samiske nasjonens interesser mot norsk imperialism. For det andre fins det også et komprador-borgerskap som samarbeider med imperialiststaten til egen fordel.

AKP har tidligere regna NRL-ledelsen som nasjonalt borgerskap/småborgerskap. Det har det da også vært grunnlag for. Kampen for samiske rettigheter og annerkjennelse av reindriffta som seriøs næring har stått sentralt.

Nå er reindriffta på sett og vis annerkjent i Regjeringskvartalet, og får også en brukbar overrissling fra penge-sekken. I samisk sammenheng er NRL en rik organisasjon. Kontrasten til NSR er særlig slående. Mens NSR knapt har råd til ansatte i sekretariatet har NRL råd til å bygge eget hus i Tromsø.

SAMEPOLITIKK

Behandlinga og framdrifta i samerettsutvalgets arbeid tyder ikke akkurat på at samene står foran noe raskt gjennombrudd for politiske og kulturelle rettigheter, og rettigheter til land og vann.

Som vist i flere artikler har Staten lange tradisjoner i å splitte reindriftssamer og andre samer. Misforholdet i økonomisk og politisk styrke mellom NRL og NSR føyer seg godt inn i mønsteret. Bruddet mellom NRL og NSR bør få mange til å reise spørsmålet: Har NRL-ledelsen skifta side? NRL-ledelsens sterke reaksjon på NSR-ledelsens standpunkt til reindriftskretser er interessant. De mener øyensynlig å ha mye å tape. Dersom NSR fikk gjennomslag for sin linje kunne det for eksempel bety at NRL måtte møte Sametinget som forhandlingsmotpart. Det er ikke sikkert det ville bli noen enklere motpart enn Staten i alle saker. NRL-lederne tar etter alt å dømme sitt standpunkt ut fra filosofien: «Det som er godt for reindrifta er godt for samene.»

I dag ser SLF og NRL ut til å ha to viktige fellestrekk:

Sterk framheving av en samisk gruppe/næring.

Lojaliteten til norske sentralmyndigheter er til dels sterkere enn lojaliteten til andre samiske grupper.

Dersom denne analysen er riktig og NRL-ledelsens linje får feste seg, er det en stor seier for norsk imperialisme og et klart tilbakeslag for samefolkets nasjonale revolusjon. ■

KILDER: 1. St. prp. nr. 170 75/76

2. St.prp. nr. 1 tillegg nr. 20 (1976 - 77),
St.prp. nr.86 (1981 - 82),
St.prp. nr. 1 tillegg nr. 10 (1982 - 83)
St.prp. nr. 59 (1984 - 85),
St.prp. nr. 57 (1985 - 86)

3. Reindriftsnæringens totalregnskap 1984

4. S. Runberg i Reindriftsnytt 1/2 1986

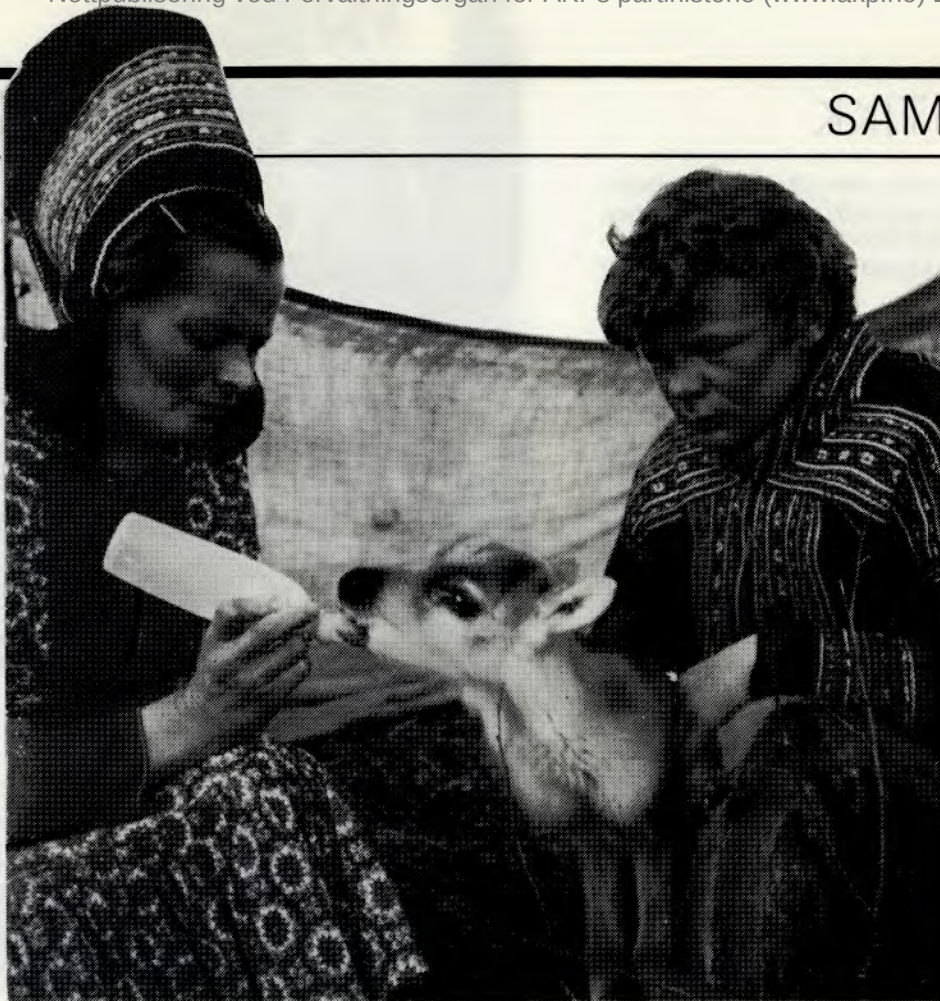
5. Melding om reindrift 1981 og 1985.

6. Kosmo/Lenvik i Landbruksøkonomisk Forum 2/85

7. O.K. Sara i Reindriftsnytt 3/86

8. Totalregnskapet 1984

9. Tidligere ref. St.prp.

SYMBOL ELLER KONFLIKTKILDE

Det ser ut som det samiske fellesskapet fra Alta-kampen er i ferd med å smuldre opp. To av de samiske organisasjonene hestehandler med Staten om sær -og gruppeinteresser og gir samefolkets fellesinteresser på båten.

Av Eva Berg

I Altakampen framstod reindrifta som et sterkt symbol på det samiske. Samer med og uten næringstilknytning til reindrifta våga livet i sultestreik fordi et angrep på reindrifta var et angrep på deres grunnleggende identitet. Svært mange samer opplevde det på samme måte og ble aktivister. NRL og NSR utviklet politisk enhet og stod på et felles samepolitisk program. NSR hadde nett-

opp sprukket og gitt opphav til en organisasjon av samer (SLF), som hadde lojalitet til norske myndigheter med i formålsparagrafen. Organisasjonen hadde basis i primærnæringene og blant andre samer som hadde vært hardt utsatt for fornorskings-politikken.

SLF hevdet å representere flertallet av samene og argumenterte for at det var reindrifta og reinplagen som

SAMEPOLITIKK

var den største trusselen mot samekulturen. Det blei avslørt at DNA hadde en finger med i spillet ved dannelsen av organisasjonen. SLF har likevel vist seg å ha oppslutning i fjordområdene og i stand til å spille en sjølstendig politisk rolle.

Grunnlaget for SLFs motstand mot reindrifta er historisk. Næringskonflikter mellom reindrift og jordbruk i Finnmark er 300 år gamle. Midt i den hardeste fornorskings-perioden ble også gjestevennskapsforholdet mellom fjordsamer og reindriftssamer endret som følge av kapitalismens inntog. Disse gruppene har tradisjonelt bytta varer og tjenester til gjensidig nytte.

I mellomkrigstida begynte fjordsamene å vurdere sine uttalelser i penger og forholdet ble dårligere. For mange ble dette også en årsak til å markere norsk identitet mot samisk. Mange steder har forholdet mellom reindriftssamer og kystsamer utvikla seg fra gjestevennskap til konflikt. De to gruppene har fått stadig mindre samkvem mens reintallet har vokst kraftig.

Samisk fellesskap har blitt svekket og næringskonflikter har blitt mer dominerende. Som vist i en annen artikkel skyldes dette blant annet myndighetenes splitt og hersk politikk. Reindriftssamene har fått noe, de andre samene ingenting.

Samisk fellesskap

I kjølvatnet av Altasaka har kontakten mellom de politiske myndighetene og de samiske organisasjonene blitt bedre. Det relative forholdet mellom reindriftssamer og andre samer har neppe endret seg til de andres fordel. Reindriftssamene står fortsatt i en klart gunstigere stilling. Det skyldes at de representerer en anerkjent næringsinteresse. NRL og reindriftssamene kan derfor fremme en del av sine næringsinteresser gjennom statsbyråkratiet og ellers gå direkte på de sentrale politiske myndigheter når det er nødvendig. Med dette som utgangspunkt er det interessant å se hvordan de tre organisasjonene forholder seg til Sametinget.

Omstridt sameting

Det er spesielt valg måte og mandatfordeling som er omstridt. Både NRL og NSR var tidlig ute med å kreve at valget måtte foregå som et direkte valg, utfra et samisk manntall og at organet måtte ha avgjørende myndighet. SLF gikk inn for indirekte valg og rådgivende myndighet. På sitt landsmøte i 1985 gikk imidlertid NRL inn for å kreve egne valgkretser for reindriftssamer, altså at reindriftssamene skulle få egne mandater og velge egne representanter. Vedtaket skjedde mot sørsamenes stemmer. Det er verd å legge merke til dette da forholdet mellom reindriftssamer og andre samer er nærere i sørsamisk område enn for eksempel i storparten av Finnmark.

Ledende NRL-tillitsmenn har argumentert for kravet ved å vise til behovet for innsikt i reindriftsspørsmål fra

FOTO: KLASSEKAMPEN

SAMEPOLITIKK

Sametingets side og at reindriftssamene var redde for ikke å bli representert siden de er nomader. NSR konkretiserte sitt krav om bestemmende myndighet på landsmøtet i 1985 med å kreve at Sameting må overta forvaltnings-myndighet over samisk kultur, utdanning og næringsliv. Talere på landsmøtene både i 1985 og 1986 uttrykte sterk skepsis til NRLs krav. Både ut i fra at det var udemokratisk og at det lett kunne lede til krav fra andre samiske næringer slik at en til slutt satt med et næringsting.

NSRs landsmøte fatta ikke noe vedtak om dette. NRL har i 1986 styrka sitt krav om reindriftskrets med å stille dette som et absolutt vilkår for støtte til opprettelsen av Sameting over hodet. Etter at Finnmark Fylkesting (det vi si Finnmark AP) hadde vedtatt å støtte opprettelsen av Sameting ved direkte valg tydet alt på at dette også ville bli foreslått av regjeringa.

Sami Aigis norske utgave for 17. september i fjor kunne derfor bringe oppsiktsvekkende nyheter. Den politiske ledelsen i justisdepartementet hadde kalt NSR, SLF og NRL inn på teppet i et hemmelig møte og satt enighet mellom organisasjonene som vilkår for at forslaget om opprettelse av Sameting skulle fremmes for Stortinget. Det ble også satt som vilkår at det en gang for alle ble bestemt at Sametinget kun skulle ha rådgivende myndighet.

Det burde ikke overraske noen at DNA fortsetter sin splitt-og-hersk-politikk for å redusere mulighetene for å få til et samisk demokratisk organ i det lengste. Det som burde få flere til å steile er NRL-ledelsens måte å møte dette på.

NRL skal, forutsatt at referatet er korrekt, ha gått med på å forhandle på alle punkter, og satt som eneste vilkår at de får sin reindriftskrets. Dette betyr at NRL-ledelsen har gått med på å forhandle både om direkte valg og om avgjørende myndighet. SLF på sin side skal ha stilt motkrav om egen sjøsamekrets og også sagt seg villig til å forhandle. NSR-styret gikk etter dette ut med et klart standpunkt mot reindriftskrets.

NRL-formannen svarte med en erklæring om at man brøt samarbeidet med NSR og ville søke samarbeid med SLF i enkeltsaker. På et debattmøte i Tromsø Samefor-ening i oktober 1986 sa NRLs nestformann, Johan Mathis Turi, at han berømmet regjeringas initiativ. Så lenge organisasjonene ikke var situasjonen voksen og ble enige, kunne en ikke vente annet enn at myndighetene stadig utsatte lovforslaget om Sametinget. Det ser altså ut til at de kritiske NSR-delegatene får rett. NRL og SLF blir sittende og hestehandle om næringsinteresser/gruppeinteresser og gir samefolkets fellesinteresser på båten.

NSR blir sittende alene igjen og forsvarer alle samenes felles interesser. Den samiske fronten skrumper inn, den sterkeste grupperinga faller fra. Det finnes mange eksempler på at det samiske fellesskapet fra Altakampen smuldrer opp.

Bare samer som kjenner ansvar for sitt folks framtid kan hindre at det får fortsette. ■

SAMEPOLITIKK

Samiske barn fikk i realiteten ikke anledning til morsmålundervisning før grunnskoleloven av 1969 ble en realitet. Dette førte til at mange samiske elever ble stempla som «hjelpeundervisningselever».

Av Guri Skum og Inger Støreng

Det er etterhvert blitt en anerkjent sannhet at Den Norske Stat har drevet en hard fornorskingspolitikk overfor

den samiske befolkning. Fram til 1969 hadde ikke samiske barn lov til å benytte morsmålet sitt verken inne i skolestua eller ute i friminuttene. Den første undervisningen mange samiske barn fikk ble gitt på et språk de forstod lite eller ingenting av.

Samiske barn fikk i realiteten ikke anledning til å få morsmålundervisning før grunnskoleloven av 1969 ble en realitet. Dette førte til at mange samiske elever ble stemplet som «hjelpeundervisningselever».

Resultatet av denne politikken er at samisk språk og kultur har fått en lav status i vårt samfunn. I sør-samiske områder er språket nesten utdødd. Det er i dag nord-samisk som er mest utbredt.

Forholdene er nå i ferd med å forandre seg. Det er flere som tør vedkjenne seg sin samiske bakgrunn.

SAMEPOLITIKK

I kjølvannet av Alta-aksjonene har stadig flere skjønnet at hvis samisk kultur og språk skal overleve, må det gjøres noe drastisk nå.

Mønsterplanen av 1974 hadde følgende mål for undervisning i samisk:

Undervisningen skal ta sikte på:

— Å utvikle elevenes evne til å bruke morsmålet sitt i tale og skrift.

— Å gi elevene grunnleggende ferdigheter i lesning og styrke deres leselest,

— Å utvide elevenes kjennskap til samisk språk og lære dem å bli glad i morsmålet sitt.

Hvordan var så denne målsettingen tenkt gjennomført?

Loven gir samiske barn *rett* til å bruke sitt eget språk i skolen. På denne måten skulle de være sikret å få den første lese- og skriveopplæring på sitt eget morsmål.

Tanken bak hele opplæringen var å lette overgangen til norsk.

Målsettingen for grunnskolen var den samme i språk-blandings-distrikter som ellers i landet. Det vil si at samisk-talende elever skulle føres fram til samme nivå som norsk-talende elever i grunnskolen. Målet var likestilling, og det kunne bare oppnås ved at samisk-talende elever fikk en grunnskole-utdanning som var helt likeverdig med den all annen norsk ungdom fikk.

Konsekvens av «likestillinga»

Når samisktalende elever skulle få samme vitnemål fra grunnskolen med samme kompetanse som elever ellers, kunne det fastsatte minimum timer *ikke* reduseres for å få plass til opplæring i samisk spåk. (*Mønsterplanen av 1974 s. 71-72*)

Vi finner ikke noe samsvar mellom målsettingen for samisk-opplæringen og beskrivelsen av hvordan den var tenkt gjennomført.

Da Mønsterplanen skulle revideres, ble det innhentet forslag fra samiske lærere som hadde kjent problemene på kroppen. Disse problemene ble presentert i «Høringsutkast til mønsterplan for grunnskolen.»

Vi synes forslaget var meget bra. Vi kan blant annet lese følgende på side 57:

«Reell likestilling mellom skoletilbud for norske og samiske elever innebærer at samisk og norsk språk har lik status, og at elever som velger samisk som førstespråk, får likeverdig kompetanse sammenliknet med de elevene som har norsk som førstespråk.»

Desverre har mesteparten av dette blitt strøket i Mønsterplan for grunnskolen av 1985. Hva inneholder så denne nye mønsterplanen?

Mye er likt utgaven fra 1974. Budskapet er omtrent det samme sagt med andre ord — innpakningen er blitt penere. Vi kan lese følgende fra den nye planen (side 29):

«Barn i samiske distrikter har rett til å få opplæring i eller på samisk på barnetrinnet. Departementet kan gjøre unntak. Fra sjuende klassetrinn avgjør elevene selv

om de vil ha samisk som hovedmål. I begge tilfeller blir de fritatt for opplæring i en av de norske målformene i 8. og 9. klasse.

Opplæring i samisk kan også bli gitt til elever når forholdene ligger til rette for det.»

Kan vi snakke om reell likestilling når norske elever har plikt til å lære sitt morsmål, mens samiske bare har rett hvis foreldrene ønsker det. Fra 7. klasse kan samiske elever til og med velge bort sitt morsmål.

Vi mener det ikke er snakk om reell likestilling før samisk er obligatorisk på lik linje med norsk.

Samisk må være obligatorisk som andrespråk for norsktalende elever i samiske områder. På denne måten høynes språkets status.

Hvordan er situasjonen i dag?

Samisktalende velger norsk

Det er stor mangel både på lærebøker på samisk og på samiske lærere. I de senere år har det blitt flere samiske lærere, men behovet er langt fra dekket. De aller fleste samiske lærere har ikke fått undervisning i sitt morsmål på lærerskolen. Lærerhøgskolen i Alta og Tromsø har hatt plasser beregnet spesielt på samiske søkere for å forbedre lærersituasjonen i samiske distrikter, men lærerskolene har ikke gitt undervisning som egentlig kvalifiserer en til å undervise i språk-blandingsdistrikter. For å bedre dette burde det opprettes en egen høgskole for samiske lærere.

Det er lite motiverende for læring når læreboka består av stensilerte ark. Læreren får en utilfredstillende arbeidssituasjon. Selv om lesetida er nedsatt fem timer pr. uke i enkelte distrikter, er dette svært lite i forhold til den oppgaven som lærebokforfatter og oversetter.

Hvorfor velger samisk-talende foreldre å sende sine barn i norsktalende klasser?

Vi mener dette har sammenheng med erfaringer fra egen skolegang, hvor de opplevde at dersom de ikke kunne norsk hadde de heller ingen verdi. I tillegg føles det nedverdiggende å se at norske elever har alle lærebøker de trenger, mens de samiske elevene i stor grad må klare seg med stensilerte ark. Mange foreldre stiller seg naturlig nok, spørsmål om elevene får den kunnskapen de har krav på.

Hva kan gjøres for å bedre situasjonen?

Vi mener følgende krav må stilles:

1. Morsmålopplæring i hele grunnskolen.
2. Godkjenning av samisk som offentlig språk.
3. Lærebøker i, og på samisk.
4. Egen lærerutdanning for samiske lærere.
5. Opplæring i samisk for norsktalende lærere/elever.
6. Oppfordre til diskusjoner med for bevisstgjøring.
7. Boikott av Mønsterplanen av 1985 ut fra innholdet i kapittel fire om samiske elever.

For å gjennomføre dette kreves økte ressurser. Det holder ikke med fine ord og løfter fra politikerne — det er handling som må til. ■

DEBATT

AKP og samekampen

AKPs eksplisitte målsetting om å lede sameenes kamp for nasjonal frihet i Norge er ikke noe enkelt spørsmål, skriver Hans Husum. Han drøfter erfaringene fra ikke-hvite frigjøringsbevegelsers forhold til hvite revolusjonære.

AKP (m-l) har en eksplisitt målsetting om å lede sameenes kamp for nasjonal frihet i Norge. Dette er ikke noe enkelt spørsmål. Hvite revolusjonæres rett til medlemskap og innflytelse i ikke-hvite frigjøringsbevegelser diskuteres i mange sammenhenger rundt om i verden (ANC, PLO, militante svarte i USA) og diskusjonene gikk hardt i Komintern i mellomkrigstida. Jeg skal referere noe til disse diskusjonene.

BAKGRUNNEN FOR PROBLEMET I SAPMI

Forbitnelsen over «datsja»-formynderi (nordmannsformynderi) og rasiske holdninger sikker sjølsagt djupt hos sameene. Den kommer til uttrykk i djup skepsis hos de fleste sameaktivister til det de ofte kaller norske politiske misjonærer som uttrykker sin velvilje mot sameene ved høytidelige anledninger og uten blygsel kommer med anvisninger for hva som er den rette veien å gå for samekampen. AKP (m-l) er sjølsagt også ramma av denne skepsisen. Dette er en sunn skepsis. Den har ikke bare rot i århundrer norsk undertrykking og datsjaenes dobbeltmoral (både religiøse og politiske stemmesankere og brennevinssjenkere). Den har også sin rot i samtidige samfunnsmessige forhold.

DJUPTLIGGENDE FORSKJELLER

Samisk kultur er opprinnelig et naturfolks kultur. Det avspeiler seg i språket. Men også i rettsoppfatninger, i måten å forvalte verdier på, i

organisering av naboskap og familie, i produksjon og politikk. For folk med bakgrunn i en stadig mere cocacolisert by-kultur kan dette være vanskelig å se og enda vanskeligere å se betydninga av. Her vil jeg bare stille som en påstand at spesielt idag, når den samiske kulturen er trua med utsløttelse og kultur-gjenreiseing er en viktig del av frigjøringskampen, kreves det en politisk ledelse med grundig innsikt i samisk språk og kultur. Har representanter for kolonimaktas kultur (for det er vi vel) slik innsikt? Hvor mange medlemmer av AKP snakker samisk?

RASISME HOS NORDMENN

Sammenlign med undertrykkinga av danske, kanadiske og amerikanske inuitter, sammenlign med undertrykkinga av indianerne, av de afrikanske nasjonene — få andre steder har den språklige og kulturelle undertrykkinga vært så innbitt og konsekvent som i Sapmi. Sameene har ikke blitt lynsja av Ku Klux Klanere eller massakrert av generaler, men den samiske kulturen og folket har blitt betraktet som ikke-eksisterende. Følgelig er kunnskaps-mangelen og nedvurderinga av samisk kultur særs utbredt i den norske befolkninga. Rasismen får et annet uttrykk — ja, vel, men stikker den noe mindre djupt enn den Ku Klux Klanske? Den konsekvente fornorskninga har avla et hat hos den undertrykte til sin egen identitet. Denne indre rasismen har ført til at mange sameer sjøl har en skarp agt til den samiske frigjøringskampen. Den fører også til at mange samepolitikere modererer seg litt og fornorsker seg litt for å vinne gehør. Hos slike grupper finner hvite partier lettere innpass. Men er det fra disse gruppene den militante samebevegelsen blir rekruttert?

DATSJAER PROFITTERER PÅ IMPERIALISME

Det norske borgerskapet profiterer på koloniseringa av Sapmi. Det er greitt. Men det er også mange norske arbeidsfolk som skylder norsk impe-

rialisme en takk for å beholde lommebok og hus. Det gjelder folk som driver innafor både hav- og fjordfiske, innafor oljebransjen på Sapmis koninentalsokkel, og innafor gruvedrifta. Det gjelder norske setlere som i generasjoner har kolonisert Sapmi som jordbrukere. Det dreier seg om den norske NATO-hæren med utallige baser og forlegninger. Ja, til og med sportsjegere og fiskere kan nyte godt av undertrykkinga av gamle samiske næringsrettigheter. Her er det ikke snakk om rasistiske tanker, men om tusenvis av folk nordpå som er avhengige av fortsatt norsk imperialismen for å overleve der de bor. Dette betyr et politisk press på AKP (m-l) som parti og særlig som et hvitt arbeiderparti. Hvordan påvirker dette kommunistpartis medlemmer? Blant annet ut fra disse forholda synes jeg sameenes djupe skepsis til hvite politikere er velbegrunna. Vi kan også spørre oss om ikke det er nødvendig hvis samekampen skal vinne fram.

DISKUSJONEN I KOMINTERN

Komintern-diskusjonene dreide seg om den svarte frigjøringskampen i USA og i Sør-Afrika. Sjølsagt har de ingen direkte relevans for vår diskusjon. Jeg trur likevel de er nyttige å se på fordi både radikale sameer og norske kommunister har en tendens til å se på den samiske frigjøringskampen som så helt spesiell. Den er nok ikke mer spesiell enn at vi har nytte av å tenke over noen paralleller.

UNDERTRYKKING I USAS KOMMUNISTPARTI

USAs kommunistparti var i utgangspunktet et hvitt parti, og det fortsatte det å være inntil sin død i revisjonismen under den legendariske lederen Browder (som endte opp med å anbefale velgerne å stemme Lyndon B. Johnson ved presidentvalget). I kontrast til dette hvite partiet stod USAs dengang 12 millioner svarte som med sine kamper hadde vært med på å forme landets historie og

utvikling. Den første kommunisten som satte spørsmålet om den svarte nasjonen i USA på dagsorden var Lenin. Allerede i 1917 formulerte han den grunnleggende politikken at de svarte i USA utgjorde en egen nasjon og som egen nasjon hadde rett til sjølstendighet, og at dette var en viktig del av klassekampen i USA. På Kominterns sjette kongress i 1928 blei spørsmålet om den svarte nasjonen i USA breitt diskutert, og blant delegatene fra USA var også noen svarte blant annet Harry Haywood. På kongressen kom det fram to linjer:

Lenins syn som blei forfekta av Kominternledelsen og som sjølsagt konkluderte med at USA-kommunistparti måtte legge stor vekt på arbeidet blant de svarte. USA-kommunistparti blei kritisert for bare å ha 50 svarte medlemmer ut av en befolkning på 12 millioner. Mot dette sto den offisielle linja til USAs kommunistparti som anså alt prat om en svart amerikansk nasjon som reaksjonær nasjonalisme. Bakgrunnen var at i den stormfylte perioden etter første verdenskrig da verden så en rekke revolusjoner og opprørsforsøk, organiserte de svarte i USA en nasjonalistisk bevegelse under ledelse av Garvey under parolen — Frihet for de svarte — tilbake til Afrika. Denne bevegelsen stilte blant annet krav om jordreform i sørstatene, med omfordeling av godseierjord til de fattige svarte landsarbeiderne. Garvey-bevegelsen rant ut i sanda, og det hvite USA kommunistpartiet tok sjølsagt avstand fra den. Etter dette har alt snakk om en svart amerikansk nasjon blitt møtt med stempelet «garveyisme» fra den kanten. På 1928-kongressen sto ledelsen i USAs kommunistparti fast på synet om at det ikke eksisterte noen svart nasjon, at det hele var et spørsmål om rase-messig undertrykkelse, at de svarte måtte slåss for medborgerlige rettigheter på linje med de hvite, at det eneste som kunne gi de svarte frihet var en proletarisk revolusjon i USA og sosialisme i USA. Konklusjonen til ledelsen i USAs kommunistparti var derfor at negervandringa fra sør

opp til slummen i industribyene i nord var gunstig, at den representerte ei proletarisering som ga større styrke i kampen for sosialismen. Alt-så en ganske åpen assimileringsspoli-ikk for å løse et nasjonalt spørsmål. På Kominternkongressen i 1928 vant Lenins linje og rasistene i USAs kommunistparti tapte. Men de ga seg ikke av den grunn. Etter kongressen i 1928 blei de verste representanter for rasismen kasta ut av USA kommunistparti (Lovestone blant annet), men i de radikale fagforeningene sto rasist-kommunistene fortsatt sterkt. Mens mange fagforeninger hadde egne avdelinger og organisatorer for andre minoriteter (grekere, italiene-re, jøder etc) var det bastant mot-stand mot å organisere spesielt for å rekruttere svarte amerikanere. Like-vel førte den nye og leninistiske linja til USAs kommunistparti til svær rekruttering av svarte til partiet og til de radikale fagforeningene. Fattig-bøndene i sør blei organisert. I ledelsen for kommunistpartiet var det fortsatt hvitt flertall U utover i 30-åra. Da presset fra de svarte blei for sterkt og kritikken av rasismen i kommunistparti-ledelsen blei åpen, svarte parti-ledelsen med å oppløse endel fagforeninger der de svarte sto sterkt, oppløse svarte fraksjoner i fagforeningene og kaste ut fra parti-et 4000 utenlandsk-fødte kommu-nistparti-medlemmer (immigranter — viktige støttespillere for de svarte amerikanere). Da Browder etter siste verdenskrig fikk gjennomslag for re-formstrategien og arbeidet innafor det amerikanske to-partisystemet har det ikke lenger noen mening å snakke om noe USAs kommunist-parti. De amerikanske svarte måtte se seg om etter andre allierte i kam-pen for frihet. Nå kan det sjølsagt sies (som mange sa til forsvar for den hvite ledelsen i USA-partiet) at dette bare er et spørsmål om riktig eller gær'n politisk linje. Til det er å si:

Gjennom ei årrekke (fra 1922 til 1948) kjempet ledelsen i USAs kommunistparti mot et stadig hardere press fra de revolusjonære svarte og fra Komintern om å styrke den svarte revolusjonen i USA. Ei rekke for-

skjellige ledende og velskolerte hvite kommunister i parti-ledelsen fant på forskjellige krumspring for nettopp ikke å gjøre dette. Se på trekket med å ekskludere 4000 immigranter. Be-tyr ikke det en kamp for å beholde den hvite overmakta innafor parti-apparatet? Kommer vi utenom betydninga av kader-sammensetning og maktforhold innafor USA-partiet sjøl? Sagt på en annen måte:

Kan det tenkes at USA-partiets svik overfor den svarte frigjørings-kampen var et direkte resultat av at partiet var hvitt i medlemsmassen og hvitt i ledelsen?

RASISME I SØR-AFIKAS KOMMUNISTPARTI

Parallelt med diskusjonene om USAs svarte blei de svartes kamp i Sør-Afrika diskutert i Komintern. Parolen om en svart sjølstendig Sør-Afrikansk republikk blei stilt av Komintern. Lederen for Sør-Afrikas kommunistparti var en engelsk ju-rist- og han mobiliserte partiet sitt mot Komintern. Her også, kom rasismen innafor kommunistpartiet til uttrykk i linja:

Det eneste som kan gi de svarte i Sør-Afrika frihet er en rein proleta-risk revolusjon. Alt-så svarte og hvite i Sør-Afrika skulle slåss sammen for sosialismen og opprette en arbeider-og bonderepublikk. Da de blei pressa hardt i diskusjonene slapp rasistene katta ut av sekken:

All nasjonalisme er reaksjonær, sa de. Boernes nasjonalisme (som førte til europeisk kolonisering av det svarte Afrika) blei sidestilt med de svarte afrikanernes nasjonalisme. (For å bli kvitt den europeiske kolo-nialismen). Dessuten, sa rasistene, vil parolen om en svart republikk be-ty at den hvite minoriteten ville bli kasta på sjøen, ville bli utsatt for hevnaksjoner fra den svarte majori-tetens side, at det var viktig å beskytte den hvite minoriteten. Alt-så rein apartheid-argumentasjon. Sør-Afri-kas kommunistparti har også endt opp som et hvitt revisjonistisk parti med liten betydning for frigjørings-kampen i Sør-Afrika.

DEBATT

MALCOLM X

Når vi diskuterer den svarte revolusjonen i USA i vår generasjon, kommer vi ikke utenom Malcolm X.

Han var en legendarisk negerleder som ble drept av FBI i 1965. I starten arbeida han innafor Black Muslim-bevegelsen, men brøyt med denne og har gjennom en rekke taler lagt mye av det ideologiske grunnlaget for den militante svarte bevegelsen i Statene (i motsetning og i opposisjon til blomsterbevegelsene til forskjellige Martin Luther King'er). I 1964 sa Malcolm X:

«Hvite kan hjelpe oss, men de kan ikke forene seg med oss. Vi får aldri noen svart-hvit enhet før vi får svart enhet. Vi oppnår aldri arbeidersolidaritet før vi får rasemessig solidaritet. Vi må ikke tenke på å forene oss med andre før vi har oppnådd enhet oss sjøl imellom.»

Ut fra historiske erfaringer trekker altså Malcolm X en bastant konklusjon:

«De svarte må primært organisere sin egen bevegelse for sin egen kamp. Når det er gjort og ut i fra styrken det gir kan de svarte søke allierte i sin kamp forutsatt at de svartes side i disse alliansene var uavhengig organisert og svart (ikke-hvitt) organisert. Gang på gang kommer Malcolm X tilbake til dette viktige punktet:

Å bygge opp en uavhengig og svart organisasjon for å lede de amerikanske negrenes frihetskamp. Det er viktig å understreke her at Malcolm X ikke var noen rasist i forhold til det hvite USA. Han var svært åpen i forhold til en rekke radikale hvite

bevegelser og andre forskjellige minoritetsgrupper i Statene. Malcolm X var en stor revolusjonær, men kom sjelden med brautende kritikk. Bak politikken hans ligger likevel en klar erkjennelse av styrken til den hvite rasismen, også innafor mulige allierte bevegelser, det vil si radikale hvite bevegelse i Statene.

TILBAKE TIL AKP

Det som er interessant ved Komin-tern-diskusjonene i denne sammenhengen er hvilken polisk linje, hvilke argumenter de svarte blei møtt med når de tok opp sin særinteresser:

Den nasjonale kampen må underordnes kampen for sosialismen. Det er i allianse med det hvite proletaria-tet at den svarte nasjonen vinner sin frihet. Kampen for å bevare den svarte kulturen er reaksjonær. Det er gjennom assimilering at de svarte vinner fram. Som et arbeiderparti må vi forsvare de hvite arbeiderne når deres rettigheter blir trua av den svarte frigjøringskampen. Jeg trur denne hvite argumentasjonen er ganske typisk, i den forstand at den naturlig springer ut av motsigelsen mellom et hvitt parti og en svart frigjøringsbevegelse. Endel av disse motsigelsene er, som nevnt innledningsvis, ganske objektive og grunnleggende. De går på lommebok og hjemstavnsrett. Derfor tror jeg også at oppsummering ene fra Komin-tern-diskusjonene og lærdommene til Malcolm X er ganske internasjonale. Jeg har ikke gjort noe forsøk på kritisk oppsummering av AKP (m-l)s

meritter i samepoliikken, det bør nok gjøres. Jeg har heller ingen gallupp-undersøkelse blant RV -eller AKP-medlemmer som tyder på mye eller lite av rasistiske holdninger til samespørsmålet. Det bør kanskje også gjøres, for vi diskuterer jo forhold av vital betydning for den samiske frigjøringskampen — sjøl om den er av mindre betydning for oss nordmenn.

SISTE STIKK

Vi kunne godt ha diskutert hvor «hvitt» AKP egentlig er, og hvor godt vaksinert vi er mot å gjøre feil som andre kommunister har gjort andre steder. Men jeg skal likevel fortsette med å skissere to forskjellige veier å gå når det gjelder ledelsen av samekampen.

Vi kan fortsette som før;

Vi kan argumentere for flere studiesirkler, mer «samestoff» til Klassekampen, nytt og bedre «sameprogram» for hvordan samene bør slåss, «ta rasismen» der den stikker seg åpent fram i debatter på venstresida osv.

Vi kan bruke ressursene i AKP/ RV til å lage jordsmonn for en genuin militant samisk ledelse for kampen, hjelpe med å jobbe fram teoretisk og historisk materiale som er nødvendig. Vi kan støtte organisatorisk og økonomisk, samle støtte til Sami Aigi og andre radikale samiske organer, samle støtte til samisk kultur, samle støtte til radikal samisk kultur, støtte og politisere samiske rettighetskamper. Vi kan drive solidaritetsarbeid med sameaktivister som får svidd barten i kampen for saka si.

Problemet i dag er at det ikke eksisterer noen genuin samisk militant bevegelse som kan lede den samiske frigjøringskampen. Men i denne sammenhengen kan det sjølsagt ikke brukes som noe argument.

Hans Husum

KILDER:

Harry Haywood: Black Bolshevik. Liberator Press, Chicago 1978

G. Breitmann: The assassination of Malcolm-X. Pathfinder Press, New York 1976.

SAMEPOLITIKK

Fra nomadisme til krise.

Reinnomadismen hadde vært relativt stabil et par hundre år da markedsøkonomien begynte å påvirke hele levemåten. Det førte til en gradvis overgang fra naturalhusholdning til pengeøkonomi. Økt pengebehov betydde først og fremst at hver familie trengte flere rein for å leve. Teknisk utvikling med bruk av sperregjerder, hus, og senere snøscooter og bil forsterka dette.

Statestikken over reintallet i Finnmark viser en økning fra omlag 55.000 i 1949 til omlag 96.000 i 1960. Flyttsamene i Finnmark hadde store familier og de var økt fra å være 1101 mennesker i 1949 til 1423 i 1960. Større naturinngrep som vassdragsreguleringer, militære skytefelt og veibygging begynte å spise opp beitelandet. Når et større antall mennesker måtte ha flere rein for å leve på et skrumpende beiteland, måtte det før eller siden oppstå ei krise.

Rettighetskamp og statlige tiltak.

Den organiserte samebevegelsen fra århundreskiftet ble i mellomkrigstida knekt av fornorskningsspolitikk og splittelsesvirksomhet. Reindriftssamene organiserte seg på nytt i 1948. Organisasjonen arbeidet lenge tungt med små ressurser og med stor avhengighet av enkeltpersoners innsats. Kampen for retten til land og vann i Same-

land ble tatt opp av samer på nordisk basis fra tidlig i 50-åra.

Det var imidlertid først etter et par Høyesterettsdommer i 1968 som styrka reindrifas stilling, at rettighetskampen for alvor skjøt fart.

Ved siden av rettighetskampen arbeidet NRL politisk for å styrke reindrifas som næring. Undertegninga av en hovedavtale for reindrifas i 1976 etter mønster av jordbruksavtalen, var nok det viktigste konkrete resultatet av dette arbeidet.

Statens lappefogder var lenge i hovedsak politifolk. De første agronomene ble ansatt i 60-åra og så utviklingsmuligheter for reindrifas ved å bedre den biologiske produktiviteten. Innen sørsamisk område har dette i stor grad skjedd gjennom omstrukturering av reinflokkene fra begynnelsen av 70-åra. Fra 1960 hadde Staten utredet forslag til ny reindrifaslov. Foruten faglige tiltak ser det ut til at statens folk ønsket å løse problemene i reindrifas gjennom regulering. I tillegg til at reineierne sjøl måtte delta i reguleringa skulle det legges opp en administrasjon etter mønster av landbruksetaten.

Det sto storm om lovforslaget bl.a. ble det ikke oversatt til samisk og landbruksdepartementet ble tatt i regulær historieforfalskning. NRL engasjerte seg mest i spørsmålet om reindrifas rettsgrunnlag og arealvern, men oppnådde bare at Stortinget ikke tok stilling til spørsmålet om rettsgrunnlaget (1978). rettsbeskyttelsen gjennom lover har seinere vist seg verdiløs. ■